

Tartu Ülikool
Haridusteaduskond
Kasvatusteaduste õppekava

Karin Naruskov

**KÜBERKIUSAMINE KOLME TARTU LINNA JA KOLME TARTU
MAAKONNA KOOLI NÄITEL**

magistritöö

Juhendaja: Piret Luik

Läbiv pealkiri: Küberkiusamine

Tartu 2009

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. KÜBERKIUSAMINE	6
1.1 KIUSAMISE MÕISTE.....	6
1.2 KÜBERKIUSAMISE MÕISTE	7
1.3 KÜBERKIUSAMINE JA KIUSAMISE 3 TUNNUSJOONT	8
1.3.1 <i>Tasakaalutus võimusuhetes.</i>	8
1.3.2 <i>Kiusamise korduvus.</i>	10
1.3.3 <i>Kiusamise tahtlikkus.</i>	11
1.4 OHVRITE, KIUSAJATE JA KÕRVALSEISJATE OSAKAAL VARASEMATES UURIMUSTES	11
1.4.1 <i>Soolised ja klasside vahelised erinevused varasemates uurimustes.</i>	12
1.5 KÜBERKIUSAMISE VAHENDID	14
1.6 KÜBERKIUSAMISE LIIGID	18
1.7 TEAVITAMINE.....	19
2. KÜBERKIUSAMINE KOLME TARTU LINNA JA KOLME TARTU MAAKONNA KOOLI NÄITEL	22
2.1 MEETOD	22
2.1.1 <i>Valim.</i>	22
2.1.2 <i>Uurimisinstrumendid.</i>	22
2.1.3 <i>Protseduur.</i>	22
2.2 TULEMUSED	23
2.2.1 <i>Kontingendi kirjeldus</i>	23
2.2.2 <i>Õpilaste suhtumine küberkiusamisse</i>	25
2.2.3 <i>Kiusajate ja ohvrite osakaal valimis.</i>	26
2.3 KIUSAJAD	27
2.4 OHVRID	31
2.5 KÕRVALSEISJAD	40
3. ANALÜÜS.....	41
KOKKUVÕTE	47
SUMMARY.....	49

KASUTATUD KIRJANDUS **51**

LISAD..... TÕRGE! JÄRJEHOIDJAT POLE MÄÄRATLETUD.

SISSEJUHATUS

Tänapäeva maailma iseloomustab info- ja kommunikatsioonitehnoloogia tormiline areng. Mobiiltelefonidest ja arvutitest on saanud laiatarbekaup, mis aja jooksul järjest modernsemaks ning multifunktsionaalsemaks muutuvad. Kübermaailm pakub väga palju erinevaid võimalusi teabe otsimiseks, meelelahutuseks, sotsiaalsete kontaktide loomiseks ning nende hoidmiseks. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire progress toob endaga kaasa palju positiivset, kuid igal heal asjal on ka oma varjuküljed - kiusamine on levinud kübermaailma.

Järjest rohkem kasvab ühiskonnas peale sellise põlvkonna esindajaid, kes leiavad, et kübermaailm on normaalne, lausa lahutamatu osa nende elust. Kübermaailma ei võeta enam kohana, kus võib käia, vaid kohana, kus sotsiaalsete suhete hoidmiseks peab käima. Bill Belsey (2006) nimetab selliseid inimesi „*Always On*“ (alati sisselülitatud) generatsiooni esindajateks.

Küberkiusamine saab toimuda interneti ja mobiiltelefonide vahendusel. Arvuti, internet ja mobiiltelefonid on Eesti õpilaste seas väga levinud. Mediapro (2006) uurimuses osales 9 Euroopa riiki ning Kanada provints Québec. Küsitletud Eesti lastest 90,3% vastasid, et neil on kodus vähemalt üks arvuti, 73,1% - 1 oli see internetiühendusega. Peaaegu kõik õpilased (97,8%) olid internetikasutajad. Mobiiltelefone kasutas 93,1% Eesti õpilastest. Eesti kerkiski teiste uuritud riikide seast esile sellega, et siinsete õpilaste hulgas oli kõige rohkem neid, kes omasid kodus kiire internetiühendusega arvutit, mida nad igapäevaselt ka kasutasid.

Küberkiusamise on suhteliselt uus, kuid kiiresti arenev uurimisvaldkond. Iga aastaga ilmub aina rohkem uurimusi (Li, 2005, 2006, 2007; Slonje & Smith, 2008; Vandebosch & Cleemput, 2007, 2008 jne) ning raamatuid (Kowalski, Limber & Agatston, 2008; Hinduja & Patchin, 2008; Shariff, 2008), mille eesmärgiks on inimeste informeerimine, probleemi ennetamine ning selle tagajärgedega tegelemine. Küberkeskkond annab laste käsutusse võimsad vahendid, millega kiusamist teostada. Anonüümsus, laiaulatuslik publik, ohvri pidev kättesaadavus, võimetus kontrollida kübermaailmas toimuvat - need on ainult mõned asjaolud, mis teevad küberkiusamise ühelt poolt kergeks, teiselt poolt raskesti talutavaks.

Magistritöö eesmärgiks on kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli põhjal selgitada, milliseid küberkiusamise liike ning vahendeid küberkiusamise teostamiseks kasutatakse, keda kiusamisest teavitatakse, milline on kõrvalseisjate roll küberkiusamisel.

Käesoleva magistritöö puhul on tegemist kvantitatiivse uurimistööga, mis koosneb teoreetilisest ja empiirilisel osast. Teoreetilisest osast esitatakse ülevaade küberkiusamise

temaatikast. Täpsemalt seletatakse lahti küberkiusamise mõiste, käsitletakse küberkiusamise liike ja vahendeid, antakse ülevaadet ohvrite, kiusajate ja kõrvalseisjate osakaalust ning teavitamise temaatikast varasemate uurimuste taustal.

Empiirilises osas analüüsitakse uurimistulemusi. Vaadatakse, milliseid küberkiusamise liike ja vahendeid kiusamiseks Tartus ja Tartu maakonnas kasutatakse ning kas selles osas ilmneb soolisi, klasside vahelisi või piirkondlikke erinevusi. Käsitletakse ka kõrvalseisjate ning teavitamise temaatikat. Empiirilises osas on püstitatud järgmised hüpoteesid:

1. Poiste seas esineb statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusajaid kui tüdrukute seas.
2. Tüdrukud on statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusamise ohvrid võrreldes poistega.
3. Tüdrukud kogevad mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist sagedamini kui poisid.
4. Küberohvritest tüdrukud teavitavad toimunud kiusamisest täiskasvanuid rohkem kui küberohvritest poisid.

Lisama peab seda, et käesolevale magistritööle eelnes pilootuurimus bakalaureusetöö näol (Naruskov, 2007).

1. KÜBERKIUSAMINE

1.1 Kiisamise mõiste

Kiisamist on võimalik defineerida mitmel viisil: tavamõistena, teadusliku mõistena ning lisaks ka õiguslikust, keelelisest või kultuurilisest alusest lähtuvalt. Näiteks kirjutavad Zins, Elias ja Maher (2007), et mõiste kiisamine (*bullying*) on Inglismaalt pärit kõnekeelne väljend, millele paljudes teistes keeltes on täpset vastet raske leida (prantsuse keeles *faits de violence* ehk vägivalla aktid). Kui vaadelda kiisamist tavamõistena, siis võib see olla igasugune teist inimest kahjustav käitumine, kuid teaduslikus plaanis on kiisamisel kindlad tunnusjooned (Kõiv, 2006).

Smith, Debra, Pepler ja Rigby (2004) ning Zins et al. (2007) kirjutavad, et teadlaste seas pole välja kujunenud universaalselt kiisamise definitsiooni, mis tähendab seda, et uurijad panevad oma töödes rõhku erinevatele aspektidele. Siiski on väga suur nende uurijate hulk, kes arvavad, et kiisamine on korduv, haiget tegev käitumine, mille puhul eksisteerib tasakaalutus võimusuhetes ohvri ja kiisaja vahel.

Dan Olweus (1999) peab kiisamise ohvriks inimest, kes on korduvalt ja pika ajaperioodi vältel olnud haavatav ühe õpilase või grupi õpilaste pahatahtlike tegutsemisviiside poolt. Kiisamisel puhul pööravad teadlased tähelepanu kolmele aspektile. Esimesena võib välja tuua kiisamise agressiivsuse ja tahtlikkuse. Pahatahtlik tegutsemisviis võib olla füüsiline rünnak, ebameeldivate nägude/žestide tegemine, tõrjumine – ühesõnaga kõik, mis kuulub agressiivse käitumise alla. Teisena vaadeldakse korduvuse temaatikat. Olweus (1999) ei eita, et ka ühekordset väga tõsist ahistamist võib nimetada kiisamiseks, kuid üldjuhul on korduvus tema arvates oluline aspekt, mida ei saa tähelepanuta jätta. Olweus (1999) lisab, et selline lähenemine aitab tõsisest kiisamisest eristada juhud, mil tegemist on ühe inimese vastu suunatud ühekordse, mittetõsise teoga. Leidub uurijad, kes on korduvuse osas teistsugusel seisukohal. Näiteks võib tuua Arora (1996), kes ei pööra tähelepanu kiisamise korduvusele, vaid kahjule, mida kiisamine võib põhjustada. Ta leiab, et ka ainult ühekordne rünnak inimese vastu, kes on võimetu end kaitsma, hirmutab inimest ning selle järelmõjud võivad olla vägagi kaugele ulatuvad – emotsionaalne trauma ja hirm uute rünnakute ees. Slonje ja Smith (2008) kirjutavadki, et uurijate seas valitseb üksmeel korduvuse olulisuse osas, kuid lahkarvamusi tekitab küsimus, mida see korduvus täpsemalt tähendab, kui pika aja perioodi vältel peab kiisamine toimuma. Kolmandana on kiisamise puhul oluline vaadata tasakaalutust võimusuhetes, mis Olweuse (1999) sõnul tähendab seda, et ohvril on raske end kiisamise ja kiisajate eest kaitsta. Olweus (1999) täpsustab, et tasakaalutust võimusuhetes

võib tekitada see, kui ohver on või arvab end olevat kiusajast/kiusajatest füüsiliselt ja/või vaimselt nõrgem ning kiusaja anonüümne tegutsemine. Seega ei saa kiusamiseks nimetada konflikte kahe füüsiliselt ja vaimselt võrdse osapoole vahel.

1.2 Küberkiusamise mõiste

Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004) kirjutavad, et kiusamine jaguneb füüsiliseks, mittefüüsiliseks ning hõlmab endas ka vara kahjustamist. Mittefüüsilisel kiusamisel on kaks alaliiki: verbaalne ja mitteverbaalne. Viimane neist jaguneb omakorda otseseks ja kaudseks mitteverbaalseks kiusamiseks. Küberkiusamise puhul eristatakse samuti otsest ja kaudset kiusamist (Shariff 2008; Willard 2005). Willard (2005) täpsustab, et küberkiusamine võib olla otsene verbaalne ning kaudne sotsiaalne, kuid mitte kunagi füüsiline. Seega võib öelda, et küberkiusamine on mittefüüsilise kiusamise alaliik. Kuna küberkiusamise tagajärjel võib kahjustada saada inimese vara, siis võib küberkiusamist vaadata ka kui vara kahjustamist.

Küberkuisamisega seoses on teaduslikuks ja populaarteaduslikus kirjanduses kasutatud erinevaid mõisted: internetis ahistamine (*internet harassment*), internetis kiusamine (*internet bullying*), *online* agressioon (*online aggression*), internetis jälitamine (*internet stalking*), küberjälitamine (*cyberstalking*) (Vandebosch & Cleemput, 2007). Lisada võib Kowalski ja Limberi (2007) töö, milles küberkuisamist uuritakse elektroonilise kiusamise nime all.

Uurijate seas pole välja kujunenud ühte kindlat küberkuisamise definitsiooni. Shariff (2008) kirjutab, et küberkuisamise definitsioonid on sageli liiga lihtsustatud, seetõttu ei kajastu nendes nähtuse tegelikud nüansid ja keerukus. Küberkuisamise mõiste defineerimisel tuleb eelkõige tähelepanu pöörata keskkonnale, kus see toimub (Bauman, 2007; Blais & Craig, 2008; Shariff, 2008). Näiteks võib tuua Li (2006) definitsiooni – küberkuisamine on kiusamine elektrooniliste suhtlusvahenditega. Blais ja Craigi (2008) arvates peab küberkuisamise definitsioon, lisaks keskkonnale, kus see toimub, sisaldama ka kiusamise kolme tunnusoont. Mitmed uurijad sellest lähtuvadki (Hinduja & Patchin, 2008; Smith, Mahdavi, Carvalho & Tippet, 2006; Williams & Guerra, 2007). Hinduja ja Patchin (2008) kirjutavadki, et küberkuisamise puhul on oluline tähelepanu pöörata järgmistele aspektidele:

- Tahtlikkus
- Korduvus
- Kahju tekitamine
- Elektrooniline keskkond - arvutid, telefonid ja teised elektroonilised seadmed

Nendest aspektidest tulenevalt defineerivad Hinduja ja Patchin (2008) küberkuisamise mõiste - küberkuisamine on tahtlik ja korduv kahju tekitav käitumine, mille teostamiseks kasutatakse

arvuteid, telefone ja teisi elektroonilisi seadmeid. Näiteks võib tuua veel ka Smith et al. (2006) definitsiooni: küberkiusamine on agressiivne, tahtlik ja korduv käitumine grupi või indiviidi poolt, kes kasutavad kiusamiseks elektroonilisi suhtlusvahendeid, kusjuures ohvril on raske ennast rünnakute eest kaitsta. Käesolevas magistritöös lähtutakse Hinduja ja Patchin (2008) ja Smith et al. (2006) definitsioonidest.

Küberkiusamine hõlmab mõistena endas nii internetis kui ka mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist. Siiski leidub uurijaid, kes neid nähtusi eraldi defineerivad ja vaatlevad. Näiteks võib tuua Williams ja Guerra (2007) definitsiooni - internetis toimuv kiusamine on tahtlik, korduv ja kahju tekitav kaudne agressioon inimese või inimeste grupi vastu.

Mõned teadlased on seisukohal, et küberkiusamise defineerimiseks ei piisa tavakiusamise definitsioonile küberkeskkonna dimensiooni lisamisest. Wolak, Mitchell ja Finkelhor (2007) leiavad, et üldlevinud kiusamise definitsioon on sobiv ainult koolis toimuva kiusamise kirjeldamiseks. Koolis suhtlevad õpilased näost näkku, kuid kübermaailmas saab suhtluskaaslased jagada kaheks: inimesed, keda laps tunneb ka reaalses elus ja isikud, keda laps tunneb ainult interneti või mobiiltelefoni vahendusel. Wolak et al. (2007) sõnul tekibki probleem viimastega. Uurijate arvates sisaldub kiusamise definitsioonis nõue, et ohver peab kiusajat isiklikult tundma. Seega soovitavad Wolak et al. (2007) kübermaailmas toimuvat antisotsiaalselt käitumist nimetada küberahistamiseks. Uurijate arvates muutub küberahistamine küberkiusamiseks alles siis, kui tavakiusamine levib internetti. Samas on uurijad, kes käsitlevad küberkiusamist ja küberahistamist sünonüümidena (Lenhart, 2007; Patchin & Hinduja, 2006).

1.3 Küberkiusamine ja kiusamise 3 tunnusjoont

Eelpool nägime, et üldjuhul toetuvad teadlased kiusamise defineerimisel ja uurimisel kiusamise kolmele tunnusjoonele. Kuna kübermaailm ja reaalne maailm on kaks isemoodi keskkonda, siis tuleb neid kolme tunnusjoont interneti ning mobiiltelefonide puhul vahetevahel erinevalt tõlgendada (Kowalski et al., 2008; Shariff, 2008; Vandebosch & Cleemput, 2008).

1.3.1 Tasakaalutus võimusuhetes. Kübermaailmas tekitavad tasakaalutust võimusuhetes kiusaja paremad arvuti- ja internetialased teadmised (Vandebosch & Cleemput, 2007, 2008; Ybarra & Mitchell, 2004) ning kiusaja võimalus tekitada ja säilitada lihtsate võtetega anonüümsus. Anonüümsust saab küberkiusamise puhul vaadata mitmest aspektis:

1) Kübermaailmas on kiusajal väga hea peita ohver anonüümsuse maski taha ja väita, et see, kellele haiget tehakse, pole reaalne inimene ning kõik, mis toimub kübermaailmas, ei loe – toimub käitumise ratsionaliseerimine (Englander & Muldowney, 2007; Kowalski et al., 2008; Willard, 2004).

2) Kübermaailmas saab kiusamiselt tabatud inimene väga kergelt vastutusest loobuda väites, et tegelikult on hoopis tema küberkiusamise ohver, kelle e-postkasti, suhtlusportaali kontole, blogisse sisse murti (Willard, 2005). Aastal 2006 toimunud rahvusvahelisel tänapäevaseid kiusamisliike käsitleval videokonverentsil leitigi, et igat küberkiusamise juhtu peab väga sügavalt analüüsima ja uurima, sest kübermaailmas ei saa tõesti välistada võimalust, et inimene, keda me nimetame küberkiusajaks, osutub hoopis küberkiusamise ohvriks (New Forms of ..., 2006).

3) Kübermaailm annab inimesele võimaluse end anonüümsete varjunimede ja libakontode abil nähtamatu ning kättesaamatuna tunda (Blais & Craig, 2008; Hinduja & Patchin, 2008; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje & Smith, 2008; Willard, 2004). Vandebosch ja Cleemput (2008) võtsid kvalitatiivses uurimuses vaatluse alla 279 õpilast vanusevahemikus 10-18 eluaastat. Uurijate peamiseks eesmärgiks oli kvalitatiivse uurimismeetodi teel teada saada, kuidas õpilased ise mõistavad ja tõlgendavad küberkiusamist. Selgus, et õpilased, kes käitusid internetis või mobiiltelefonide vahendusel viisil, mida suhtluspartner võis tajuda kiusamisena, tegutsesid sageli anonüümsena. Oma isikut püüti varjata peamiselt seetõttu, et ohver oli neile reaalses elus tuttav inimene. Varasemad uurimused on näidanud, et väga suur osa ohvritest ei teadnud, kes neid kübermaailmas kiusas. Li (2007) uurimuses oli selleks protsendiks 46,6 ning Slonje ja Smithi (2008) töös 32,8.

Hinduja ja Patchin (2008) kirjutavad, et ühelt poolt on küberkiusamine väga anonüümne, kuid teiselt poolt jääb üldjuhul alati maha „digitaalne jalajälg“, mis võimaldavad kiusajat või ohvrit tuvastada.

Enamik küberkiusamise uurijaid kirjutavad, et kübermaailmas valitseva anonüümsuse ning elektrooniliste suhtlusvahendite eripära tõttu ei saa inimene oma käitumisele adekvaatset tagasisidet. Küberkiusaja ei mõista, milliseid tagajärgi tema käitumine põhjustab ning selle tulemusena ei suuda ta oma tegude eest vastutada (Belsey, 2006; Blais & Craig, 2008; Juvonen & Gross, 2008; Kowalski et al., 2008; Slonje & Smith, 2008; Vandebosch, Mortelmans, Walrave & Cleemput, 2006; Willard 2004, 2005). Tasakaalutust võimuhetes tekitab küberkiusamise puhul ka kiusamise kiirus, aeg ja laiaulatuslik publik. Kübermaailmas saab ühe nupuvajutusega saata kiusav tekstisõnum mitmekümnele inimesele või postitada

suhtlusportaali sõimav kommentaar, mida saavad lugeda sajad inimesed (Blais & Craig, 2008; Hinduja & Patchin, 2008; Vandebosch & Cleemput, 2007).

1.3.2 Kiusamise korduvus. Mõned uurijad leiavad, et kübermaailmas ongi korduvus see, kui kiusav pilt, kommentaar, videoklipp on isegi ühekordsel üleslaadimisel kättesaadav kõigile internetti kasutavatele inimestele väga pikka aega (Blais & Craig, 2008; Slonje & Smith 2008; Vandebosch & Cleemput, 2007). Shariff (2008) kirjutab, et elektroonilised suhtlusvahendid võimaldavad väga järjekindlalt ja püsivalt kiusata, sest tavaliselt kannavad inimesed mobiiltelefone pidevalt kaasas ning kasutavad arvuteid igapäevaselt. Kiusavat telefonikõne saab ignoreerida, kuid kiusavad e-kirjad ja tekstisõnumid jäävad ootele. Shariff (2008) lisab, et kiusavat materjali on internetist väga raske eemalda. Hetkest, mil kiusav pilt või videoklipp kübermaailma lekib, kaob meil kontroll selle üle, sest miljonid inimesed üle kogu maailma saavad selle oma arvutisse salvestada. Raskauskas (2007) lisab, et ka tekstisõnumid on suhteliselt püsivad – neid saab pidevalt uuesti lugeda.

Küberkiusamise korduvusega seoses võib välja tuua veel ühe asjaolu. Vandeboschi ja Cleemputi (2008) uurimusest selgus, et küberkeskkonnas toimuvat narritamist ja küberkiusamist eristas õpilaste arvates viimase korduvus. Huvitav oli aga see, et õpilaste arvates ei pidanud tegevus olema korduv ainult kübermaailmas. Küberkiusamiseks peeti ka tavakiusamise jätkumist interneti või mobiiltelefonide vahendusel.

Võib öelda, et kübermaailm loob kiusajale erilise ajaruumi kiusamise teostamiseks. Tavakiusamise puhul on kiusamise aeg ja kohad üldjuhul piiratud. Kiusamine toimub vahetunni ajal koridorides, kooliteel, mänguplatsil piiratud aja vältel. Kübermaailmas ajalisi piiranguid pole, sest ohver on kiusajale kättesaadav 24 tundi päevas, 7 päeva nädalas (Belsey, 2006; Blais & Craig, 2008; Juvonen & Gross, 2008; Kowalski et al., 2008; Slonje & Smith, 2008, Vandebosch et al., 2006; Shariff, 2008).

Korduvuse temaatika on küberkiusamise puhul küllaltki problemaatiline, seega tuleb igal uurijal valida viis, kuidas sellele läheneda. Kindlasti ei saa arvestamata jätta võimalusega, et kübermaailmas võib korduvusel tõesti olla teistsugune tähendus ning iseloom. Kuid teadlane, kes lähtub oma töös ainult kübermaailmale iseloomulikust korduvusest, peab väga konkreetselt uurima, millise vahendiga kiusamist teostati, kui kaua see kiusav pilt/kommentaar internetis või mobiiltelefonide vahendusel kättesaadav oli ning kui paljud inimesed seda nägid. Käesolevas magistritöös on siiski arvestatud ka kiusamise reaalse korduvusega .

1.3.3 Kiusamise tahtlikkus. Willard (2004) leiab, et vastutustundliku käitumise oluline osa on empaatiavõime. Kui laps on kedagi solvanud või kellelegi haiget teinud, siis normaalse reaktsioonina peaks järgnema süütunne, kuid kui elektroonilised suhtlusvahendid takistavad suhtluspartneri näoilme, intonatsiooni ja hääletooni tajumist, siis on süütunde tekkimine häiritud. Kowalski et al. (2008) lisavad, et reaalses elus on ohvri vahetu reaktsioon mõõdupuuks, millest lähtuvalt kiusaja planeerib oma edasist käitumist ja seda nii heas kui ka halvlas mõttes. Kübermaailmas see mõõdupuu ei tööta, sest kiusaja ei näe ohvri reaktsioone. Siinkohal tulebki mängu küberkiusamise tahtlikkuse mõõde. Mõni inimene ei saagi aru, et tema kübersuhtluspartner tajub kiusamist, samas ei oska ka ohver nähtamatu suhtluspartneri tegevust interpreteerida (Campbell, 2006; Kowalski et al., 2008; Vandebosch & Cleemput, 2007). Näiteks on reaalses elus suhteliselt kerge eristada naljatlevat õrritamist kiusamisest ja vastupidi, kuid internetis ning mobiiltelefonide vahendusel osutub see märksa keerulisemaks (Englander & Muldowney, 2007; Kowalski et al., 2008). Willard (2004) kirjutabki, et kübermaailmas on inimese empaatiavõime ja taju häiritud – raske on mõista nähtamatu inimese emotsioone ja käitumise tagamaid. Vandebosch ja Cleemput (2008) küsisid õpilastelt, miks nad teevad kübermaailmas asju, mida nende suhtluspartnerid võivad tajuda küberkiusamisena. Mõne vastaja puhul oli tegevuse tahtlikkus selgelt väljajoonistunud. Näiteks oli küsitletute seas õpilasi, kelle tegevust ajendas soov reaalses elus või kübermaailmas toimunud kiusamise eest kätte maksta. Teisele osale õpilastest lihtsalt ei meeldinud inimene, keda nad kiusasid. Kolmas grupp õpilasi tegi kõike nalja ja igavuse pärast või eesmärgiga näidata oma tehnoloogilisi oskusi ning võimu.

1.4 Ohvrite, kiusajate ja kõrvalseisjate osakaal varasemates uurimustes

Varasemate uurimused on näidanud erinevaid tulemusi ohvrite ja kiusajate osakaalu kohta õpilaste seas. Tabelis 1 on esitatud ohvrite ja kiusajate osakaal ning nende sooline jaotus varasemates uurimistöodes. Näeme, et ohvrite protsent oli kõige suurem Naruskovi (2007) bakalaureusetöös, kes võttis vaatluse alla kahe Tartu linna kooli 6.-9. klassi õpilased ning kõige väiksem Vandebosch ja Cleemputi (2007) uurimuses, kelle uuritavateks olid 636 põhikooli ja 1416 keskkooli õpilast Flandriast. Samas leidub Naruskovi (2007) ja Vandebosch ja Cleemputi (2007) uurimuste vahel ka sarnasus. Mõlemas oli kiusajate protsent kõrgem kui teistes tabelis 1 esitatud töodes. Võrreldes Naruskovi (2007) ja Patchin & Hinduja (2006) töödega oli kõrvalseisjate protsent madalam Vandebosch ja Cleemputi (2007) uurimuses. Vandebosch ja Cleemput (2007) kirjutavad, et uurimuste vahelisi erinevusi võivad põhjustada

mõõtvahendid, keskkond, kus uurimus on läbi viidud (internetis või paberil olev küsimustik) ja uuritavate vanus.

Tabel 1. Ohvrite, kiusajate ja kõrvalseisjate osakaal varasemates uurimustes

Uurimuse autorid	Aasta	Riik	Kiusajate %	Ohvrite %	Kõrvalseisjate %
Lenhart	2007	Ameerika Ühendriigid	-	32	-
Li	2006	Kanada	17	25	-
Li	2007	Kanada ja Hiina	17,8	28,9	-
Naruskov	2007	Eesti	28	37	46
Patchin & Hinduja	2006	USA, Kanada, Austraalia, Inglismaa	11	29	47
Raskauskas	2007	Uus-Meremaa	-	15	-
Slonje & Smith	2008	Inglismaa	10,3	11,7	-
Vandebosch & Cleemput	2007	Belgia (Flandria)	18	11,1	27,9

1.4.1 Soolised ja klasside vahelised erinevused varasemates uurimustes. Mõned uurimused on leidnud küberohvrite ja küberkiusajate seas soolisi ja/või klasside vahelisi (vanuselisi) erinevusi. Lenharti uurimuses (2007) keskenduti 935-le Ameerika teismelisele vanuses 12-17 eluaastat. Uuritavad jagati vanuselisel ja sooliselt nelja rühma: 12-14 aastased tüdrukud, 15-17 aastased tüdrukud, 12-14 aastased poisid ning 15-17 aastased poisid. Uurimus näitas, et tüdrukud kogevad küberkiusamist rohkem kui poisid (vastavalt 38% ja 26%). Sarnased tulemused on ilmnenu ka Kowalski ja Limberi (2007), Raskauskase (2007) ja Smith et al. (2006) töödes. Lenharti (2007) uurimistöö puhul tuleb lisada veel seda, et 15-17 aastased tüdrukuid kogesid oluliselt rohkem kiusamist võrreldes poiste ja teiste vaadeldud vanusegruppidega.

Kowalski ja Limber (2007) uurisid Ameerika Ühendriikides 6nda, 7nda ja 8nda klassi õpilasi. Valimi suuruseks oli 3767 õpilast (1915 tüdrukut ja 1852 poissi). Kiusamiskäitumisega oli nendest kokku puutunud 806 õpilast. Ohvriteks osutusid 15% (282) tüdrukutest ja 7% (125) poistest, kiusajateks/ohvriteks 10% (177) tüdrukutest ja 4% (71) poistest ning kiusajateks 4% (68) tüdrukutest ja 5% (83) poistest. Tüdrukud olid statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusamise ohvrid ja kiusajad/ohvrid võrreldes poistega ($p < 0,01$). Kuuenda klassi õpilased kogesid statistiliselt oluliselt vähem küberkiusamist võrreldes teiste uurimuses osalenud klassidega ($p < 0,01$).

Raskauskase uurimus viidi läbi Uus-Meremaal. Vaatluse alla võeti 565 õpilast vanuses 10-13 eluaastat, poisse oli valimis 48%, tüdrukuid 52%. Tööst ilmnas, et võrreldes poistega 33% (28) olid tüdrukud 67% (57) rohkem tekstisõnumitega toimuva kiusamise ohvrid.

Smith et al. (2006) uurimistöös osalesid 92 Londonis õppivat õpilast, kellest 43 olid poisid ja 49 tüdrukud (vanuses 11-16 eluaastat). Uurimusest ilmnas, et tüdrukud kogesid koolis statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusamist võrreldes poistega ($p < 0,05$).

Li (2007) uuris küberkiusamist Kanada ja Hiina õpilaste seas. Kanadast osales uurimuses 3 Calgary linnas asuvat keskkooli. Valimi suuruseks oli 264 õpilast, kellest 130 olid poisid ja 134 tüdrukud. Hiina valimi moodustasid kahe Changsha linna keskkooli 197 õpilast (107 poissi ja 90 tüdrukut). Kiusajatest 21,9% olid poisid ja 13,4 % tüdrukud, ohvrite puhul olid protsendid selles osas vastavalt 31,2% ja 26,3%. Poiste ja tüdrukute omavahelisel võrdlemisel selgus, et poisid olid peaaegu kaks korda tõenäolisemalt küberkiusajad. Sarnast tulemust näitas ka Li poolt aastal 2006 tehtud uurimus, milles osalesid 264 Kanada suurlinna 7.-9. klassi õpilast. Kiusajatest 22% olid poisid ja 12% tüdrukud, ohvrite osas jagunesid protsendid vastavalt 25 ja 25,6. Tööst selgus, et poisid olid rohkem traditsioonilised kiusajad ($p < 0,05$) ja ka küberkiusajad võrreldes tüdrukutega ($p < 0,01$).

Williams ja Guerra (2007) vaatlesid internetis toimuvat kiusamist Ameerikas, Colorado osariigis. Uurimuses osalesid 5nda, 8nda ja 11nda klassi õpilased, valimi suuruseks 3339 õpilast, järeluurimuses 2293 õpilast. Tööst selgus, et internetis toimuva kiusamisega olid kõige rohkem kokku puutunud 8nda klassi õpilased.

Samas leidub uurimusi, mis erinevalt eelmistest pole leidnud statistiliselt olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute vahel (Naruskov, 2007; Slonje & Smith, 2008). Naruskovi (2007) bakalaureusetöös osutusid kiusajatest 57% poisteks ja 43% tüdrukuteks, ohvrite puhul oli see protsent nii poiste kui tüdrukute osas 50. Slonje ja Smith (2008) võtsid oma töös vaatluse alla 360 Rootsi õpilast vanuses 12-20 eluaastat. Kiusajatest 7,2% olid poisid ja 3,1% tüdrukud, ohvrite puhul olid protsendid vastavalt 6,1 ja 5,6. Statistiliselt olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute vahel ei leitud. Siiski ilmnas trend, mis näitas poiste kalduvust olla rohkem küberkiusajad. Slonje ja Smithi (2008) töö puhul võib välja tuua ka selle, et 15-20 aastastelt õpilastelt saadud andmeid ei olnud võimalik analüüsida, sest nende seas oli niivõrd vähe küberkiusamisega seotud inimesi, seega võeti vaatluse alla ainult 12-15 aastased õpilased.

Käesolevad uurimused võrreldakse ka linnas ja maapiirkonnas õppivaid õpilasi. Varasemad uurijad seda teinud pole.

1.5 Küberkiusamise vahendid

Uurijatel pole välja kujunenud kindlaid vahendeid, mida küberkiusamise puhul uuritakse. Põhjus võib olla selles, et kübermaailm pole staatiline, see areneb kiiresti ning uusi vahendeid tekib pidevalt juurde. Seega on võimatu koostada ammendavat küberkiusamise vahendite loetelu. Näiteks lähtuvad Slonje ja Smith (2008) vahendite valimisel Smith et al. (2006) uurimusest, mis näitas, et just e-kirjad, pildid/videoklipid, tekstisõnumid ja telefonikõned on kõige kasutatavamad küberkiusamisel vahendid. Slonje ja Smith (2008) lisavad, et uurimuses käsitletavate vahendite hulga seab piirid ka küsimustiku pikkus.

Internetis toimuva kiusamise puhul vaadeldakse vahendeid ohvri ja kiusaja vaatekohalt, mis tähendab seda, et uuritakse, milliste vahenditega ohvreid kiusatakse ning milliste vahenditega kiusajad kiusavad (Kowalski & Limberi, 2007; Li, 2007, 2005; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje & Smith, 2008). Järgnevalt tuuaksegi välja mõned uurimused, milles ühe teemana on käsitletud küberkiusamise vahendeid. Märkida tuleb seda, et tähelepanu pööratakse vahenditele, mida käesoleva magistr töö empiirilises osas uuritakse.

E-kirju kasutatakse kiusamiseks peamiselt kahel põhjusel. Esiteks pakuvad e-kirjad kiiret ja mugavat infovahetusvõimalust. Kiusaja saab ühe nupuvajutusega saata kirja sadadele ja tuhandetele inimestele, veelgi enam, see kiri võib sisaldada lisaks tekstile ka kiusavaid pilte või kiusavale materjalile suunavaid linke (Kowalski et al., 2008). Teiseks ei saa me kübermaailmas kunagi kindel olla e-kirja koostaja/saatja isikus, sest elektroonilised suhtlusvahendid võimaldavad inimesel peituda anonüümsuse maski taha (Bauman, 2007; Kowalski et al., 2008). E-kirju kasutatakse kübermaailmas suhtlemiseks väga palju, seega pakuvad need ka küberkiusamise uurijatele huvi (vt. tabel 2). Tabelist näeme, et kõige kõrgemaid protsente on selles osas näidanud Li (2005, 2007) ning Kowalski ja Limberi uurimused (2007). Smith et al., (2006) uurimistöo puhul näitavad sulgudeta protsendid küberkiusamist, mis toimub väljaspool kooli, sulgude sees olevad protsendid kajastavad koolikeskkonnas aset leidvat küberkiusamist.

Tabel 2. E-kirjade kasutamine küberkiusamiseks varasemate uurimuste põhjal

E-kirjad	Kowalski & Limberi (2007)	Li (2005)	Li (2007)	Patchin & Hinduja (2006)	Slonje & Smit (2008)	Smith et al. (2006)
Kiusajate %	19,9	9	20,4	1,8	8,6	1 (2)
Ohvrite %	24,2	22,7	21,8	12,8	9	4 (3)

Slonje ja Smith (2008) uurimuses selgus, et tüdrukud kogesid statistiliselt oluliselt rohkem e-kirjadega toimuvat kiusamist võrreldes poistega ($p < 0,05$).

Kiirsuhtlusprogrammidest on Eestis kõige tuntum MSN. Naruskovi (2007) bakalaureusetöös vastasid 92% õpilastest, et nende üks põhilistest tegevustest internetis on MSN-i vahendusel suhtlemine. Ka Mediapro (2006) raportist selgus, et Eesti õpilaste seas oli kõige populaarsem tegevus MSN-is suhtlemine. Kowalski et al. (2008) kirjutavad, et kiirsuhtlusprogrammide vahendusel toimub kiusamine tavaliselt kiusaja ja ohvri omavahelise otsese suhtlemise ajal (näiteks sõimamine MSN-i keskkonnas). Kowalski et al. (2008) leiavad, et kiirsuhtlusprogrammidega on võimalik teostada ka kaudset kiusamist, näiteks libakontode loomine. Kolmandaks saab kiirsuhtlusprogrammide vahendusel levitada kiusavaid videoid ja pilte. Bauman (2007) lisab, et kiirsuhtlusprogrammide puhul salvestatakse ka vestlusi ning saadetakse need edasi asjasse mittepuutuvatele isikutele. Juvonen ja Gross (2008) viisid Ameerika Ühendriikides läbi veebipõhise küberkiusamist puudutava uurimuse 12-17 aastaste õpilaste seas. Valimi suuruseks oli 1454 õpilast. Uurimus näitas, et kiirsuhtlusprogramme kasutavad õpilased olid 1,5-2,8 korda tõenäolisemalt korduva küberkiusamise ohvrid võrreldes õpilastega, kes kiirsuhtlusprogramme ei kasutanud. Kowalski ja Limberi (2007) töös selgus, et kiirsuhtlusprogrammid olid kõige kasutatavamad küberkiusamise vahendid ja seda nii kiusajate kui ka ohvrite vastuste põhjal (protsendid vastavalt 55,5 ja 66,6).

Suhtlusportaalide külastamine on laste ja noorte seas väga populaarne. Inglismaal, Walesis, Šotimaal ja Iirimaal võeti vaatluse alla 656 last vanuses 5-17 eluaastat (Social Networking..., 2008). Uurimusest selgus, et 49% õpilastest omas kontot mõnes suhtlusportaalis. Aastal 2007 kaitstud bakalaureusetöös märkis 61% õpilastest põhiliseks tegevuseks internetis suhtlusportaal Rate.ee ja 30% suhtlusportaal Orkut külastamise (Naruskov, 2007). Uurimistöös selgus, et Rate.ee-d ja MSN-i kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem võrreldes teiste uuritud vahenditega, seda nii kiusajate kui ka ohvrite vastuste põhjal (Naruskov, 2007). Lenharti (2007) uurimus näitas, et küberkiusamist kogesid sagedamini õpilased, kellel oli konto mõnes suhtlusportaalis võrreldes teismelistega, kellel selliseid kontosid polnud. Käesolevas uurimistöös võetakse vaatluse alla neli suhtlusportaal: Rate.ee, Orkut, Facebook ja MySpace.

Jututubades toimub küberkiusamine mitmel moel - kuulujutte levitamine, ignoreerimine, sõimamine (Kowalski et al., 2008). Kuna inimesed esinevad jututubades väga sageli varjunimede all, siis iseloomustab seal toimuvat anonüümsus, mis ongi peamine põhjus, miks jututubades kiusatakse (Hinduja & Patchin, 2008). Tabelis 3 on varasemate uurimuste põhjal

välja toodud jututubades toimuva kiusamisega kokku puutunud kiusajate ja ohvrite protsendid. Tabelist näeme, et kõige kõrgemaid protsente selles osas näitas Li (2005) uurimistöö.

Tabel 3. Jututubade kasutamine küberkiusamiseks varasemate uurimuste põhjal

Jututoad	Kowalski & Limberi (2007)	Li (2005)	Li (2007)	Patchin & Hinduja (2006)
Kiusajate %	23,2	36,4	27,8	7,6
Ohvrite %	24,7	36,4	30,8	21,9

Veebilehtedel toimuva kiusamise kohta on tehtud suhteliselt vähe uurimus. Olemasolevate uurimuste tõlgendamise on raske, sest sageli ei saa aru, mida nende veebilehtede all konkreetselt mõeldakse. Kowalski et al. (2008) kirjutavad, et veebilehtedel saab küberkiusamist teostada väga mitmel erineval moel. Levinud on veebilehtedele kiusava informatsiooni riputamise ning õelate küsitluste korraldamine (Hinduja & Patchin, 2008; Kowalski et al., 2008). Kowalski ja Limberi (2007) uurimusest ilmnes, et 16,1% kiusajatest ning 23,4% ohvritest oli kokku puutunud veebilehtedel toimuva kiusamisega.

Tekstisõnumid on inimeste seas hinnatud, sest võimaldavad informatsiooni vahetada väga kiiresti ja mugavalt. Peamiselt seetõttu kasutatakse tekstisõnumeid ka kiusamiseks. Tabelis 4 esitatakse varasemate uurimuste põhjal nende kiusajate ja ohvrite protsent, kes olid kübermaailmas kokku puutunud tekstisõnumite vahendusel toimuva kiusamisega. Tabelist 4 näeme, et selles osas näitas kõrgemaid protsente Kowalski ja Limberi (2007) uurimus.

Tabel 4. Tekstisõnumite vahendusel toimuv küberkiusamine varasemate uurimuste põhjal

Tekstisõnumid	Kowalski & Limberi (2007)	Li (2007)	Raskauskas (2007)	Slonje & Smith (2008)
Kiusajate %	17,6	5,6	-	4,3
Ohvrite %	14,7	13,5	15	4,8

Slonje ja Smithi uurimusest selgus, et poisid kiusasid tekstisõnumitega statistiliselt oluliselt rohkem kui tüdruk ($p < 0,05$) (Slonje & Smith, 2008). Smith et al. (2006) uurimistöö näitas, et tüdrukuid olid statistiliselt oluliselt rohkem telefonikõnede ($p = 0,01$) ning tekstisõnumitega ($p = 0,015$) toimuva kiusamise ohvrid. Tekstisõnumite osas näitas sarnast tulemust Smith et al. (2006) tööga Raskauskase (2007) uurimus.

Mõned uurijad on küberkiusamise vahendite alla liigitanud ka telefonikõned (Kowalski et al., 2008; Smith et al., 2006). Smith et al. (2006) uurimistöös kvalitatiivses osas ilmnas, et õpilaste seas oli levinud „tüngakõnede“ tegemine ning kiusavate sõnumite jätmine kõneposti. Mediapro (2006) uurimus näitas, et Euroopa lapsed ja noored eelistavad helistamisele tekstisõnumite saatmist, erandiks olid Eesti õpilased, kelle eelistused olid vastupidised. Raportist ilmnas ka asjaolu, et Eesti õpilased kasutasid ülejäänud mobiiltelefoni rakendusi väga harva.

Blogides toimuva kiusamise puhul kirjutavad nende omanikud veebipäevikusse sissekandeid, mis kahjustavad ohvri mainet (Kowalski et al., 2008). Huffaker (2006) toob oma uurimuse põhjal välja asjaolu, et ohvriteks võivad osutuda ka blogide kirjutajad, sest veebipäevikutes avaldatakse väga isiklikku informatsiooni, mida mõni lugeja võib kurjasti ära kasutada. Juvonen ja Grossi (2008) tööst selgus, et 5% blogide kirjutajatest olid kogunud küberkiusamist.

Veebikaamera on kaamera, mille väljundit saab ühendada internetiga või intranetiga (Terminoloogia haldamise keskus). Juvonen ja Grossi (2008) uurimus näitas, et õpilased, kes kasutasid veebikaameraid, olid 1,5 – 2,8 korda tõenäolisemalt korduva küberkiusamise ohvrid võrreldes veebikaameraid mitte kasutavate õpilastega.

Järgnevalt tuuakse välja vahendid, mida käesoleva magistritöö empiirilises osas küll uuritakse, kuid varasemaid uurimusi nende kohta ei leitud.

Skype on tarkvara, mille vahendusel saab internetis suhelda telefoni- ja videokõnede ning kiirsuhtlusprogrammi vahendusel (Skype.ee; Social Networking..., 2008).

YouTube`i, Google Video, CoDECK`i ja Tinypic`i puhul on tegemist veebilehtedega, mis võimaldavad kasutajakonto omanikul videoid internetti üles laadida ning kommenteerida. Mõned uurijad (Kowalski et al., 2008; Shariff, 2008) liigitavad sellised veebilehed suhtlusportaalide alla.

Küberkiusamise vahendina võib vaadelda ka mängutubasid, mis annavad inimesele võimaluse mängida üksinda arvutiprogrammi või samaaegselt mitme reaalse inimese vastu. Mängutubades kiusamine on väga levinud peamiselt seetõttu, et kübermaailmas toimuvates mängudes kasutatakse kõige sagedamini varjunimesid (mängunimed) (Kowalski et al., 2008).

Kübermaailm on pidevas arengus, küberkiusamise vahendid arenevad koos sellega. Eelpool kirjutati, et küberkiusamine hõlmab endas internetis ja mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist. Tegelikult on neid kahe järjest raskem teineteisest lahutada ning eraldi vaadelda. Hinduja ja Patchin (2008) kirjutavad, et mobiiltelefonid on muutunud multifunktsionaalseteks esemeteks, mis võimaldavad meil lisaks helistamisele ja tekstisõnumite saatmisele internetti

kasutada, pildistada ja filmida.. Järjest keerulisemaks muutub ka eelpool kirjeldatud küberkiusamise vahendite vaatlemine üksteisest lahutatult. Näiteks on suhtlusportaalides võimalik kirjutada bloge, saata e-kirju, laadida üles videoid, kasutada kiirsuhtlusprogramme, mängida jne.

1.6 Küberkiusamise liigid

Kübermaailmas nimetatakse sõimamiseks seda, kui inimesed saadavad elektroonilisi suhtlusvahendeid kasutades vihaseid, ebaviisakaid ja labaseid sõnumeid, pilte, kommentaare, kirju (Bauman, 2007; Willard, 2005). Lenharti (2007) uurimuses selgus, et 13% küsitletutest olid kogenud ähvardamist ja agressiivsust e-kirjade, tekstisõnumite või kiirsuhtlusprogrammide vahendusel. Poiste protsent selles osas oli 10 ning tüdrukute osas 15. Naruskovi (2007) uurimistöö näitas, et 81% kiusajatest ja 97% ohvritest olid internetis kokku puutunud sõimamisega.

Ahistamise puhul saadetakse elektroonilises suhtluskeskkonnas korduvalt õelaid, solvavaid ja ebaviisakaid sõnumeid, pilte kommentaare, kirju (Bauman, 2007; Willard, 2005). Aastal 2007 tehtud bakalaureusetöö näitas, et ahistamisega oli kokku puutunud 14% kiusajatest ning 38% ohvritest. Tüdrukuid ahistati internetis statistiliselt oluliselt rohkem kui poisse ($p < 0,05$).

Väljapressimise on käesolevas töös edasiarendus kiusamisliikidest, mida varasemad uurijad nimetavad küberjälitamiseks (Bauman, 2007; Willard, 2005) ning küberähvardamiseks (Bauman, 2007). Bauman (2007) kirjutab, et küberjälitamise puhul saadetakse ohvrile korduvalt sõnumeid, pilte, kommentaare, kirju, milles ähvardatakse kiusajatavat tulevikus kahjustada. Willard (2005) lisab, et küberjälitamise tõttu tunneb ohver tõsiselt muret oma turvalisuse pärast. Küberähvardamise korral ähvardab kiusaja haiget teha ka kolmandatele isikutele või iseendale (Bauman, 2007). Väljapressimise all mõeldaksegi käesolevas magistritöös seda, kui ohvrit sunnitakse ähvarduste saatel tegema asju, mida ta ise tegelikult teha ei taha. Patchin ja Hinduja (2006) uurimusest selgus, et 21,4% ohvritest oli kübermaailmas kogenud ähvardamist, Juvoneni ja Grossi (2008) töös oli see protsent 27.

Kuulujuttude levitamise eesmärgiks on kahjustada inimese mainet ja sõprussuhteid. Eesmärgi saavutamiseks saadetakse kübermaailmas korduvalt laiali sõnumeid, pilte, kommentaare, kirju, mis levitavad ohvrilt alusetuid ning halvustavaid kuulujutte (Bauman, 2007; Willard, 2005). Lenharti (2007) uurimuses väitsid 13% küsitletutest, et nendest on levitatud kuulujutte. Tüdrukuid kiusati kuulujuttude levitamise statistiliselt oluliselt rohkem kui poisse (protsendid vastavalt 16% ja 9%). Naruskovi (2007) töö näitas selles osas vastupidist tulemust – poisse kiusati kuulujuttude levitamisega statistiliselt oluliselt rohkem

kui tüdrukuid ($p < 0,05$). Patchini ja Hinduja (2006) uurimistöös oli kuulujuttudega toimunud kiusamist kogenud 18,8% ohvritest.

Privaatsuse rikkumine leiab aset siis, kui kiusaja murrab sisse mõnele ohvri kontole ning ohvrit teeseldes saadab sealt sõnumeid, pilte, kommentaare, kirju eesmärgiga konto tegelik omanik ebameeldivasse olukorda panna (maine ja sõprussuhete kahjustamine) (Willard, 2005). Bauman (2007) kirjutab, et privaatsuse rikkumine nõuab kiusajalt väga häid tehnilisi teadmisi ja oskusi. Naruskovi (2007) uurimus näitas, et 27% kiusajatest ja 48% ohvritest olid kokku puutunud privaatsuse rikkumisega. Juvoneni ja Grossi (2008) uurimuses oli salasõnade vargust kogenud 33% küsitletud õpilastest.

Saladuste levitamisega on tegemist juhul, kui kiusaja saadab teiste saadetud privaatseid sõnumeid, pilte, kommentaare, kirju kolmandatele isikutele edasi esialgselt saatjalt luba küsimata. Sageli kaasneb saladuste levitamisega ka nende pahatahtlik välja meelitamine (Bauman, 2007; Willard, 2005). Lenharti (2007) uurimuses oli sellise tegevusega kokku puutunud 15% küsitletutest, (13% poisid, 17% tüdrukud), Naruskovi (2007) bakalaureusetöös 32% kiusajatest ning 35% ohvritest.

Ignoreerimine leiab aset siis, kui pahatahtlikel eesmärkidel ei võeta mõnda inimest jututubadesse, sõbra-listidesse või küberkeskkonnas toimuvatesse mängudes (Bauman, 2007; Willard, 2005). Patchin ja Hinduja (2006) uurimuses oli ignoreerimist kogenud 60,4% ohvritest, Naruskovi (2007) bakalaureusetöös 59% kiusajatest ning 48% ohvritest.

Happy slappingu puhul on tegemist kiusamisliigiga, mis sai alguse Inglismaalt ning levis sealt laiali üle kogu maailma (Campbell, 2006; Shariff, 2008). *Happy slapping* on kiusamisliik, mis kõige sagedamini ühendab tavakiusamist küberkiusamisega (Campbell, 2006; Hinduja & Patchin, 2008). *Happy slappingu* puhul filmitakse reaalses elus toimuvat kiusamist (ka füüsilist) ning riputatakse tulemus kübermaailma üles (Hinduja & Patchin, 2008). Nimetus tuleneb selles, et kiusajale teeb nalja sellise video tegemine ning vaatamine (Campbell, 2006).

1.7 Teavitamine

Teavitamise temaatikat saab vaadelda ohvrite ning osaliselt ka kõrvalseisjate seisukohalt. Keda teavitavad ohvrid kübermaailmas toimunud kiusamisest? Slonje & Smithi (2008) uurimusest selgus, et 50% ohvritest ei teavitanud küberkiusamisest mitte kedagi. Küberkiusamisest räägiti sõpradele (35,7%), vanematele (8,9%) ja kellelegi teisele (5,4%). Õpetajat ei teavitanud mitte ükski õpilane. Sarnaseid tulemusi näitas ka käesoleva magistritöö autori bakalaureusetöö, millest ilmnes, et 54% ehk 15 ohvrit ei teavitanud mitte kedagi. Sõpra

teavitasid 46% ohvritest (13 õpilast). Seega ainult 4% (1 õpilane) ohvritest rääkisid kiusamisest emale/isale, õpetajat ei kaasanud mitte keegi (Narukov, 2007). Kanadas tehtud uurimistööd on selles osas näidanud aga tunduvalt kõrgemaid protsente (Li 2007; Shariff, 2007, viidatud Shariff, 2008 j). Li (2007) uurimistöös rääkis kiusamisest täiskasvanutele 48,9% ohvritest ning ilmselt ka sooline erinevus - tüdrukud teavitasid täiskasvanud inimesi küberkiusamisest statistiliselt oluliselt rohkem ($p=0,012$). Shariff (2008) uuris küberkiusamist samuti Kanadas, valimi moodustasid 500 põhi- ja keskkooli õpilast. Õpilastele esitati järgmine küsimus – kui sa oleks küberkiusamise ohver, siis kellele sa sellest räägiksid?. Kõige kõrgem oli nende õpilaste protsent, kes vastasid, et nad teavitaksid vanemaid või hooldajat (66%), järgnesid õpilased, kes räägiksid sõbrale (65%), õpetajale, direktorile, nõustajale (51%), politseile (23%), mitte kellelegi (12%) (Shariff, 2007, viidatud Shariff, 2008 j).

Järgnevalt tuuakse välja mõned võimalikud põhjused, miks küberkiusamise ohvrid ei pöördu abi saamiseks täiskasvanud inimeste poole. Mitmetes uurimistöödes on rõhutatud, et lapsevanemad ei pööra laste küberelule piisavalt tähelepanu (Blais & Craig 2008; Mediapro 2006). Mediapro (2006) uurimuses osales 869 Eesti õpilast, kellest 49,7% olid poisid ja 50,2% tüdrukud. Uurimistöö raportist selgus, et Eesti laste puhul vanemlik kontroll interneti kasutamise üle praktiliselt puudus, ainult 13,8%-le õpilastest oli seatud ajalised piirangud, vähem kui 10%-l õpilastest oli keelatud muusika allalaadimine, internetis mängimine, MSN-i kasutamine ja jututubade külastamine. Lisaks näitasid uurimuse tulemused, et Eesti lapsed tundsid end kodus arvutiekspertidena, kelle õlule oli pandud perekonna arvuti hooldamine ja korrashoid.

Belsey (2006) kirjutab, et võrreldes tavakiusamisega on kübermaailmas toimuv kiusamine lapsevanematele raskemini märgatav, sest lapsed suhtlevad kübermaailmas vahenditega, millest lapsevanemad ei pruugi midagi teada. Teavitamist takistab ka küberkiusamise anonüümne iseloom, mis tekitab ohvrites käegalöömise tunde - probleemist rääkimine on mõttetu, sest kiusaja tabamine tundub võimatu (Willard 2004; Kowalski et al., 2008). Belsey (2006) ja Kowalski et al. (2008) lisavad, et lapsed kardavad ilma jääda võimalusest kübermaailmas suhelda. Kui lapsevanem saab teada, et tema last internetis või mobiiltelefoni vahendusel kiusatakse, siis esimese reaktsioonina keelab ta lapsel kübermaailmas viibimise. Täiskasvanu ei saa aru, et hoolimata toimunud kiusamisest säilitab kübermaailm laste sotsiaalses elus väga tähtsa rolli. Seega tunneb ohver, et teda on kahekordselt karistatud - ta on langenud küberkiusamise ohvriks ning temalt on võetud võimalus suhelda oma sõpradega internetis või mobiiltelefoni vahendusel. Juvonen ja Grossi (2008) uurimusest selgus, et 90%

küberohvritest ei rääkinud kiusamisest täiskasvanutele, nendest 50% leidsid, et nad peavad ise probleemiga hakkama saama. Küberohvritest 31% kartsid, et lapsevanemad seavad interneti kasutamisele piirangud, statistiliselt oluliselt rohkem oli nii arvanud ohvrite seas 12-14 aastaseid tüdrukuid võrreldes 12-17 aastaste poiste ja 15-17 aastaste tüdrukutega ($p < 0,01$). Küberohvritest 31% kartsid, et täiskasvanutele rääkimine võib kaasa tuua tülid lapsevanematega.

Kõrvalseisjate puhul saame vaadelda nende reageeringuid küberkiusamisele. Li (2007) uurimus näitas, et 35% kõrvalseisjatest teavitasid nähtust täiskasvanuid, aastal 2006 tehtud bakalaureusetöös oli täiskasvanuid teavitanud kõrvalseisjate protsent 30,1 (Naruskov, 2007). Teises Kanadas tehtud uurimuses selgus, et küsitletud õpilastest 58% räägiks nähtud kiusamisest õpetajale, koolidirektorile, nõustajale, 44% teavitaks vanemaid või hooldajaid, 58% räägiks sõbrale, 21% pöörduks politseisse ning 11% jätkaks juhtunu enda teada (Shariff, 2007, viidatud Shariff, 2008 j). Willard (2005) jagabki kõrvalseisjad kaheks. Esimesse gruppi kuuluvad kõrvalseisjad, kes on osa probleemist ehk siis need, kes toetavad kiusajat või jäävad passiivseks. Teise grupi moodustavad kõrvalseisjad, kes on osa lahendusest ehk siis inimesed, kes püüavad ohvrit aidata ja abi otsida.

2. KÜBERKIUSAMINE KOLME TARTU LINNA JA KOLME TARTU MAAKONNA KOOLI NÄITEL

2.1 Meetod

2.1.1 Valim. Käesolevas uurimuses osalesid kolme Tartu linna keskkooli ja kolme Tartu maakonna põhikooli 6.-9. klassi õpilased. Tartu linna koolidest valiti juhuslikult välja 10 õpilast, 5 poissi ja 5 tüdrukut. Juhuslikkus tagati sellega, et valimisse võeti klassi nimekirjast iga kolmas poiss ja iga kolmas tüdruk. Keskkoolides olid küll paralleelklassid, kuid valimisse kuulus nendest vaid üks. Maapiirkonna koolides võeti valimisse kõik küsitluse päeval koolis olnud 6.-9. klassi õpilased. Koolid valiti uurimusse järgmiselt: kaks Tartu linna kooli olid need, kes osalesid ka pilootuuringus, kolmas Tartu linnas asuv kool ning kõik maapiirkonna koolid valiti välja mugavusvalimi alusel

2.1.2 Uurimisinstrumentid. Käesolevas bakalaureusetöös kasutati mõõtvahendina ankeeti (vt. lisa 1). Küsimustiku koostas käesoleva magistritöö autor ise. Ankeet oli reliaabne – Cronbach`i Alpha 0,91. Ankeedis oli kokku 50 küsimust, millest 10 puudutasid taustandmeid. Küsimustest 16 olid kinnised, 33 poolkinnised ja 1 lahtine. Küsimustiku esimesel lehel oli ankeedi täitjatele antud lühike ülevaade küberkiusamise temaatikast. Ankeedi teise ja kolmanda osa moodustasid küsimusteblokid eraldi kiusajatele ning ohvritele, mis omakorda jagunesid temaatiliselt kaheks: internetis toimuv kiusamine ja mobiiltelefonidega toimuv kiusamine. Neljandas blokis olid esitatud mõnes küsimused kõrvalseisjatele. Küsimustiku viienda osa moodustasid küsimused taustandmete kohta. Ankeedi täitmine võttis aega keskmiselt 15 – 20 minutit.

2.1.3 Protseduur. Ajavahemikul 12.01.2009 – 12.03.2009 viidi kolmes Tartu linna ja kolmes Tartu maakonna koolis läbi küsitlus. Andmeanalüüsiks kasutati statistikapaketti SPSS 13.0 for Windows. Kirjeldamiseks leiti aritmeetiline keskmine, protsente, tehti sagedustabeleid. Võrdlemiseks kasutati Mann-Whitney U testi, Friedmani testi ja Wilcoxon Signed Ranks testi.

2.2 Tulemused

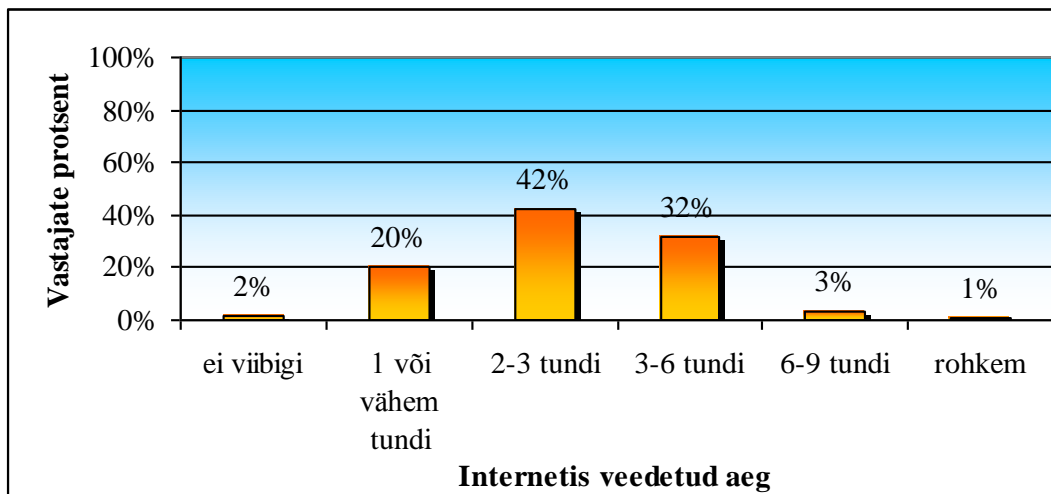
2.2.1 Kontingendi kirjeldus. Ankeedile vastasid 196 õpilast, kellest 97 (49,5%) olid poisid ja 99 (50,5%) tüdrukud. Tabelis 5 esitatakse kontingendi jaotus klasside kaupa.

Tabel 5. Kontingendi jaotus klasside kaupa

6. klass (22%, 43 õpilast)		7. klass (27%, 53 õpilast)		8. klass (25%, 49 õpilast)		9. klass (26%, 51 õpilast)	
Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
49%	51%	49%	51%	47%	53%	53%	47%

Uurimuses osales 113 linnas (58%) ja 83 (42%) maal õppivat õpilast. Kontingendi keskmiseks vanuseks oli 14,04 eluaastat (standardhälve 1,3). Vanust puudutavale küsimusele ei vastanud 5 õpilast.

Internetiühendusega arvuti oli 183-l õpilasel (94%). Jooniselt 1 näeme, et enamasti veedeti internetis aega 2-3 tundi (80 õpilast).

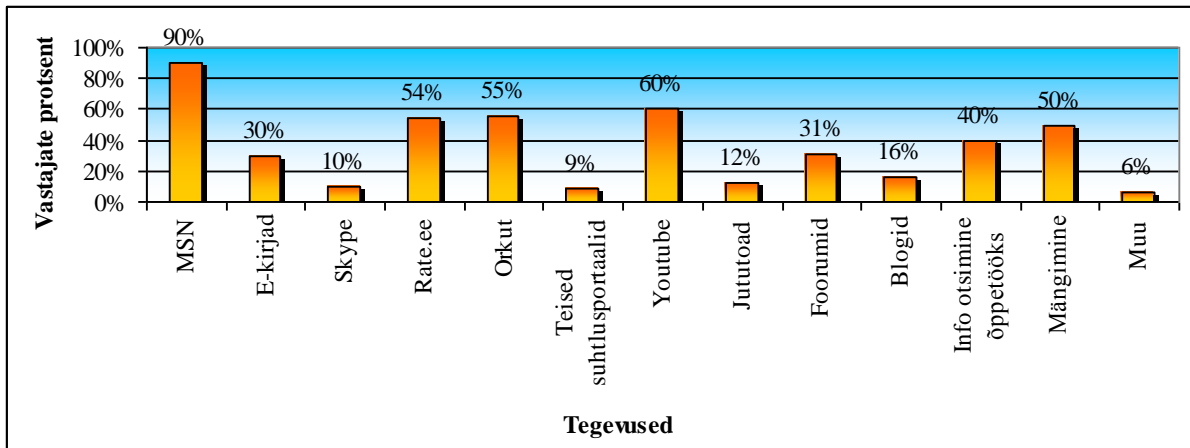

Joonis 1. Internetis veedetud keskmine aeg päevas

Jooniselt 1 selgub, et suures osas jagunesid õpilased oma vastuste põhjal kolme suuremasse rühma: need, kes veetsid internetis aega 1 või vähem tundi, 2-3 tundi ja 3-6 tundi.

Küsitlavad pidid hindama oma interneti- ja arvutialaseid teadmisi. Õpilastest 46% (78 õpilast) arvasid, et need on head, järgnesid õpilased, kes hindasid oma teadmised keskmiseks (59 õpilast, 34%) ja väga heaks (28 õpilast, 16%). Viis õpilast leidsid, et nende arvutialased teadmised on alla keskmise (3%), kahe õpilase arvates halvad (1%).

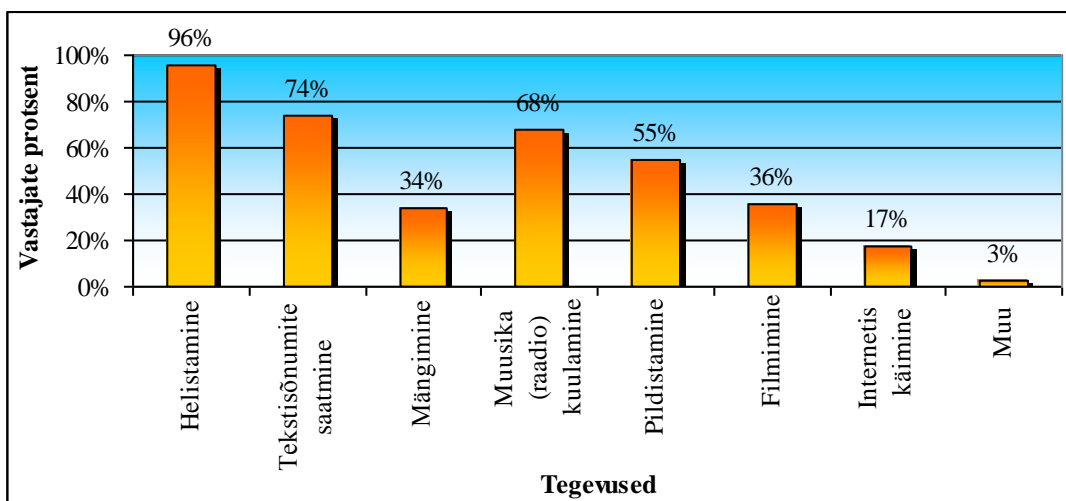
Õpilastele esitati ankeedis küsimused nende põhiliste tegevuste kohta internetis. Jooniselt 2 näeme, et kõige levinum tegevus oli MSN-is suhtlemine (160 õpilast) (vt. joonis 2).

Joonis 2. Õpilaste põhilised tegevused internetis

Jooniselt 2 selgub, et õpilaste seas osutusid populaarseks ka Youtube`is aja veetmine (106 õpilast), suhtlusportaalide Orkut (98 õpilast) ja Rate.ee (96 õpilast) külastamine, mängimine (89 õpilast) ja info otsimine õppetööks (70 õpilast). Küsitletud õpilastest 10 vastasid sellele küsimusele vastusevariandiga „muu“, peamiselt oli täpsustuseks märgitud uudiste lugemist ning huvialaste veebilehekülgede külastamist.

Mobiiltelefon oli küsimustikule vastanud õpilastest olemas 171-l (97%). Küsitletavad märkisid ankeedis oma ühe kuu keskmise mobiiltelefoniarve suuruse. Tulemused olid järgmised: 38% (62 õpilast) ütlesid, et see on 100-200 krooni, 34% (55 õpilast) 0-100 krooni, 18% (29 õpilast) 200-300 krooni, 5% (8 õpilast) 300-400 krooni, 4% (6 õpilast) 400-500 krooni. Kaks õpilast (1%) vastasid, et see on veel suurem. Õpilastelt uuriti, millistel otstarvetel nad oma mobiiltelefone kasutavad (vt. joonis 3).

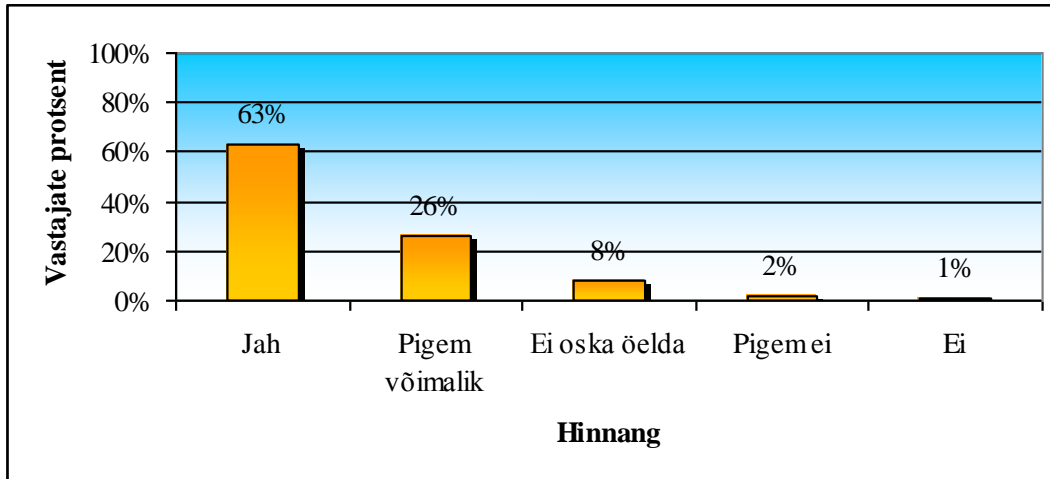

Joonis 3. Mobiiltelefonide kasutamise valdkonnad õpilaste seas

Jooniselt 3 näeme, et peale helistamise (169 õpilast) oli õpilaste seas levinud ka tekstisõnumite saatmine (130 vastajat) ja muusika (raadio) kuulamine (120 õpilast).

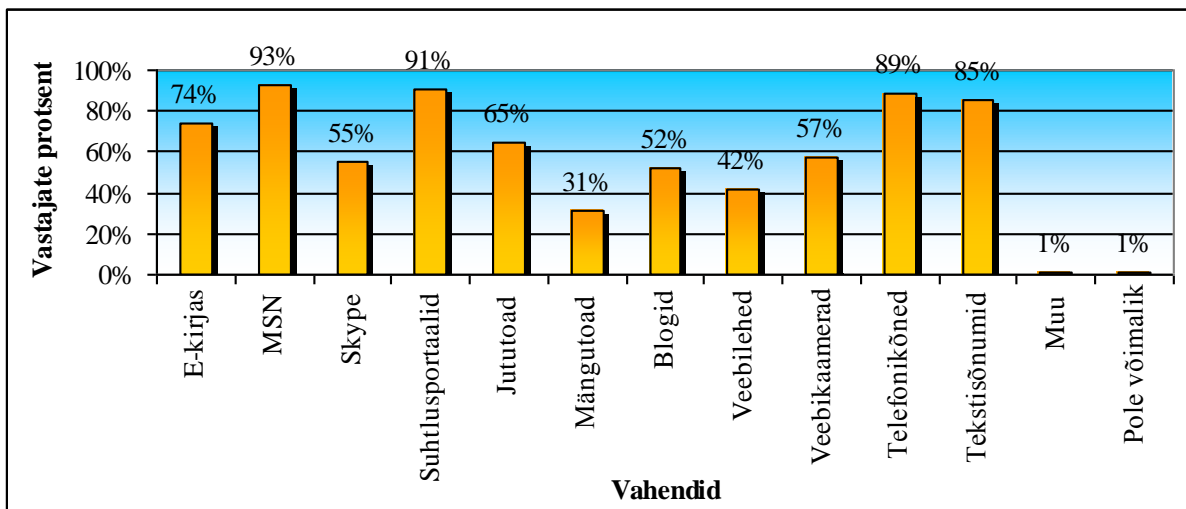
2.2.2 Õpilaste suhtumine küberkiusamisse Küsimustiku alguses andsid õpilased hinnangu küberkiusamise võimalikkusele (vt. joonis 4). Kaks õpilast leidsid, et küberkiusamine pole võimalik.

Joonis 4. Õpilaste hinnang küberkiusamise võimalikkusele

Jooniselt 4 näeme, et suur osa õpilastest hindas küberkiusamist võimalikuks (122 õpilast) või pigem võimalik (51 õpilast).

Küsitlertel paluti märkida vahendeid, millega nende arvates on kübermaailmas võimalik kiusamist teostada (vt. joonis 5).

Joonis 5. Õpilaste hinnangud vahenditele, millega nende arvates on kübermaailmas võimalik kiusamist teostada

Jooniselt 5 näeme, et küsitletute vastuste põhjal kerkisid esile 4 vahendit: MSN (182 õpilast), suhtlusportaalid (178 õpilast), telefonikõned (174 õpilast) ja tekstisõnumid (166 õpilast). Kaks õpilast valisid vastusevariandi „muu“ ja täpsustasid seda: faks ja RuneScape.

2.2.3 Kiusajate ja ohvrite osakaal valimis. Käesolevas magistritöös vaadeldakse küberkiusamist kui kiusamise alaliiki, mis hõlmab endas internetis ja mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist. Töös võetakse eeskuju Hinduja & Patchini (2008) ja Smith et al. (2006) lähenemisest, milles pööratakse tähelepanu kiusamise korduvusele.

Küberkiusajateks loeti õpilased, kes olid internetis ja mobiiltelefonide vahendusel kokku kiusanud rohkem kui 1-2 korda, küberohvriteks õpilased, keda oli internetis ja mobiiltelefonide vahendusel kokku kiusatud rohkem kui 1-2 korda.

Tavakiusamise puhul jagavad uurijad kiusamiskäitumisega seotud õpilased kiusajateks, ohvriteks ja kiusajateks/ohvriteks. Käesoleva magistritöö puhul näeks see jaotus välja järgmine (vt. tabel 6).

Tabel 6. Kiusajate, ohvrite ja kiusajate/ohvrite osakaal kontingendis

	Uuritavate arv	Protsent kontingendis
Kontingent	196	100%
Kiusajaid	18	9%
Ohvreid	45	23%
Kiusaja/ohvreid	23	12%
Kiusamiskäitumises osalenuid	86	44%
Kiusamiskäitumises mitteosalenuid	110	56%

Enamik küberkiusamise uurijaid pole sellist jaotust teinud, vaadeldud on üldjuhul ainult kiusajaid ja ohvreid (Blais & Craig, 2008; Lenhart, 2007; Li 2006 & 2007; Patchin & Hinduja, 2006; Raskauskas, 2007; Slonje & Smith, 2008; Vandebosch & Van Cleemput, 2007 jne). Seega loetakse käesoleva uurimistöö analüüsis 23 kiusajat/ohvrit nii kiusajate kui ka ohvrite alla kuuluvaks. Selle tulemusena on antud uurimistöös kiusajaid 41 ehk 21% ja ohvreid 68 ehk 35% kogu kontingendist. Tabelis 7 esitatakse kiusate ja ohvrite sooline ning tabelis 8 piirkondlik jaotus.

Tabel 7. Kiusajate ja ohvrite sooline jaotus kontingendis

Kiusajad		Ohvrid	
Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
59% (24 õpilast)	42% (17 õpilast)	41% (28 õpilast)	59% (40 õpilast)

Tabel 8. Kiusajate ja ohvrite piirkondlik jaotus kontingendis

Kiusajad		Ohvrid	
Linnakool	Maakool	Linnakool	Maakool
59% (24 õpilast)	42% (17 õpilast)	63% (43 õpilast)	37% (25 õpilast)

2.3 Kiusajad

Käeolevas uurimistöös oli püstitatud järgmine hüpotees: poiste seas esineb statistiliselt oluliselt rohkem küberkiasajaid kui tüdrukute seas. Statistiline analüüs seda hüpoteesi ei kinnitanud (Mann-Whitney test, $Z = 0,000$; $p > 0,05$).

Kübermaailmas on võimalik kiusata mitmete erinevate vahenditega. Tabelist 9 näeme vahendeid, mida käesolevas uurimuses interneti ja mobiiltelefonide puhul vaadeldi ning küberkiasajate protsentuaalset jaotust selles osas.

Tabel 9. Küberkiasamiseks kasutatavad vahendid ning küberkiasajate protsentuaalne jaotus nende vahel

Internet		Mobiiltelefonid	
E-kirjad	8%	Tekstisõnumid	49%
MSN	78%	Telefonikõned	77%
Skype	3%	Pildid	11%
Suhtlusportaalid	63%	Videod	6%
Jututoad	13%		
Mängutoad	15%		
Blogid	5%		
Veebilehed	10%		
Veebikaamerad	8%		
Muu	3%		

Kõigepealt vaatleme internetis toimuvat küberkiasamist. Tabelist 9 näeme, et kõige kõrgem oli nende küberkiasajate protsent, kes ütlesid, et nad kiusasid MSN-is (31 õpilast) ja/või

suhtlusportaalides (25 õpilast). Statistiline analüüs näitaski, et MSN-i ja suhtlusportaaale kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem võrreldes teiste vaadeldud vahenditega (Friedman test, hii-ruut = 153,86; $p < 0,01$). MSN-i ja suhtlusportaalide omavahelisel võrdlemisel statistiliselt olulistelt erinevust ei ilmnunud (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -1,414$; $p > 0,05$). Poiste ja tüdrukute omavahelisel võrdlemisel selgus, et poisid kiusasid mängutubades statistiliselt oluliselt rohkem kui tüdrukud (Mann-Whitney test, $Z = -2,255$; $p < 0,05$).

Tabelist 9 nägime, et 63% küberkiasajatest tegutsesid suhtlusportaalides. Suhtlusportaalides kiusanud küberkiasajatest 65% (26 õpilast) teostasid kiusamist Rate.ee-s, 20% (8 õpilast) Orkutis, 3% (1 õpilane) MySpace`is. Vastusevariandi muu valis 5 õpilast (3%). Mitte ükski küberkiasaja ei märkinud vastuseks Facebooki. Statistiline analüüs näitas, et Rate.ee-d ja Orkuti kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem kui teisi vaadeldud suhtlusportaaale (Friedman test, hii-ruut = 59,578; $p < 0,01$). Rate.ee ja Orkuti omavahelisel võrdlemisel selgus, et esimest kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem (Wilcoxon Signed Ranks test, $z = -3,838$; $p < 0,01$).

Sõnumiliikide võrdlemisel ilmnnes, et internetis kiusati tekstiga (98%, 39 õpilast) statistiliselt oluliselt rohkem kui piltide (18%, 7 õpilast), videoklippide (8%, 3 õpilast) ja hääle/heliga (10%, 4 õpilast) (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$). Piltide ja videoklippidega kiusanud küberkiasajatest 18% (7 õpilast) tegid seda Rate.ee-s, 15% (6 õpilast) Orkutis, 13% (5 õpilast) Youtube`is, 3% (1 õpilane) MySpace`is, 3% (1 õpilane) Tinypicis. Kaks õpilast (5%) valisid vastusevariandiks muu (Limpa.ru, MSNSpace). Mitte ükski õpilane ei märkinud vastuseks Facebookis, GoDeckis ja Video Google`is kiusamist.

Mobiiltelefonide osas oli kõige kõrgem nende küberkiasajate protsent, kes vastasid, et nad kiusasid telefonikõnedega (27 õpilast) (vt. tabel 9). Kõige vähem oli neid küberkiasajaid, kelle vastuste põhjal selgus, et nad olid mobiiltelefonide vahendusel kiusanud videotega (2 õpilast). Vahendite omavahelisel võrdlemisel selgus, et tekstisõnumid ja telefonikõned olid kaks kõige kasutatavamat vahendite mobiiltelefonidega toimuva kiusamise puhul (Friedman test, hii-ruut = 70,71; $p < 0,01$). Kahe kõige kasutatavama vahendi võrdlemisel ilmnnes, et telefonikõnesid kasutati kiusamiseks oluliselt rohkem kui tekstisõnumeid (Wilcoxon Signed Ranks test, $z = -2,449$; $p < 0,05$).

Lisaks küberkiasamise vahenditele võib vaadelda ka küberkiasamise liike. Tabelis 10 on need esitatud interneti ning tabelis 11 mobiiltelefonidega toimuva kiusamise puhul.

Tabel 10. Küberkiusamiseks kasutatavate kiusamisliikide omavaheline võrdlus ning kiusajate protsentuaalne jaotus nende vahel (internet). Võrdlemiseks kasutatud Wilcoxon Signed Ranks testi

Kiusamise liigid	Prots. jaotus	Sõim.	Ahist.	Väljap.	Kuulu.	Priv.	Salad.	Igno.	Film/pild.
Sõimamine	85%	X	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01
Ahistamine	5%		X	p>0,05	p<0,01	p<0,01	p<0,05	p<0,01	p>0,05
Väljapressimine	3%			X	p<0,01	p<0,01	p<0,05	p<0,01	p>0,05
Kuulujutud	44%				X	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p<0,01
Privaatsus	28%					X	p>0,05	p>0,05	p<0,05
Saladused	23%						X	p<0,05	p<0,01
Ignoreerimine	46%							X	p<0,01
Filmimine/pildistamine	8%								X

Lühendite seletus: prots. – protsentuaalne jaotus, sõim. – sõimamine, ahist. – ahistamine, väljap. – väljapressimine, kuulu. – kuulujutud, priv. – privaatsus, salad. – saladused, igno. – ignoreerimine, film/pild. – filmimine/pildistamine. **Värvide seletus:** oranž - p<0,05 või p<0,01 – ilmnes statistiliselt oluline erinevus kahe kiusamisliigi vahel; valge - p>0,05 – kahe kiusamisliigi vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud.

Statistiline analüüs näitas, et võrreldes kõigi teiste kiusamisliikidega sõimati internetis statistiliselt oluliselt rohkem (Wilcoxon Signed Ranks test, p<0,01). Ahistamist, väljapressimist ning kiusamise filmimist/pildistamist kasutati võrreldes teiste kiusamisliikidega statistiliselt oluliselt vähem (Wilcoxon Signed Ranks test, p<0,01 ja p<0,05). Nende liikide omavahelisel võrdlemisel erinevusi ei ilmnenud, see tähendab, et ühtegi neist ei kasutatud statistiliselt oluliselt rohkem kui teisi (Wilcoxon Signed Ranks test, p>0,05) (vt. tabel 10).

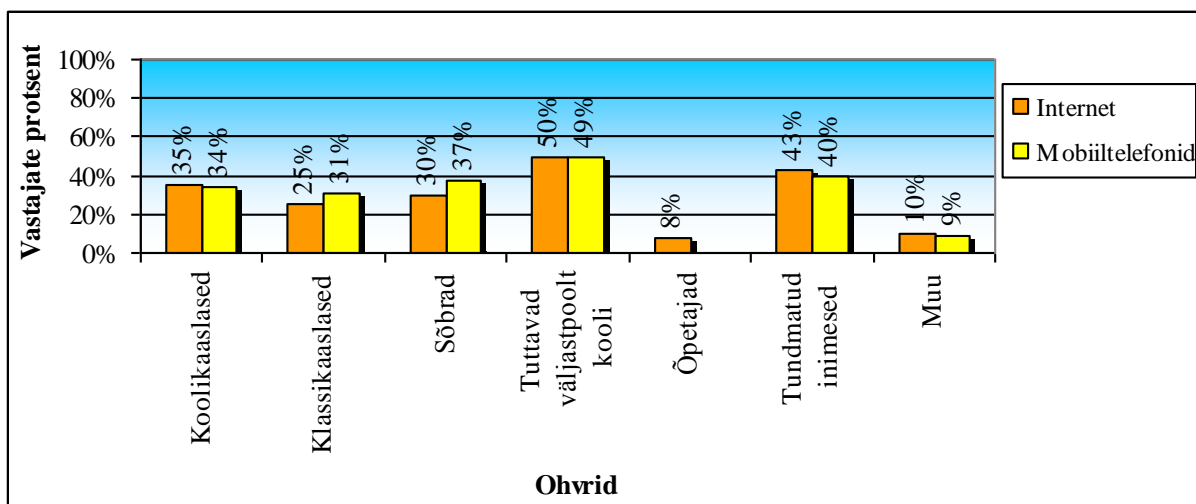
Tabel 11. Küberkiusamiseks kasutatavate kiusamisliikide omavaheline võrdlus ning kiusajate protsentuaalne jaotus nende vahel (mobiiltelefonid). Võrdlemiseks kasutatud Wilcoxon Signed Ranks testi

Kiusamise liigid	Prots. jaotus	Sõim.	Ahist.	Väljap.	Kuulu.	Priv.	Salad.	Igno.	Film/pild.	Muu
Sõimamine	65%	X	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01
Ahistamine	6%		X	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p<0,01	p>0,05	p>0,05
Väljapressimine	3%			X	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p<0,01	p>0,05	p>0,05
Kuulujutud	12%				X	p>0,05	p>0,05	p<0,01	p>0,05	p>0,05
Privaatsus	9%					X	p>0,05	p<0,01	p>0,05	p>0,05
Saladused	12%						X	p<0,05	p>0,05	p>0,05
Ignoreerimine	38%							X	p<0,01	p>0,05
Filmimine/pildistamine	8%								X	p>0,05
Muu	18%									X

Lühendite seletus: prots. – protsentuaalne jaotus, sõim. – sõimamine, ahist. – ahistamine, väljap. – väljapressimine, kuulu. – kuulujutud, priv. – privaatsus, salad. – saladused, igno. – ignoreerimine, film/pild. – filmimine/pildistamine. **Värvide seletus:** oranž - p<0,05 või p<0,01 – ilmnes statistiliselt oluline erinevus kahe kiusamisliigi vahel; valge - p>0,05 – kahe kiusamisliigi vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud.

Statistiline analüüs näitas, et mobiiltelefonide vahendusel küberkuisajad sõimasid ja ignoreerisid statistiliselt oluliselt rohkem võrreldes teiste uurimuses vaadeldud kuisamisliikidega (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$). Sõimamise ja ignoreerimise omavahelisel võrdlemisel selgus, et esimest neist kasutasid küberkuisajad statistiliselt oluliselt rohkem (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -2,183$; $p < 0,05$) (vt. tabel 11).

Küberkuisajad pidid ankeedis vastama kahele küsimusele, mis puudutasid inimesi, keda nad kübermaailmas kuisavad. Jooniselt 6 näeme, et nii interneti kui ka mobiiltelefonidega toimuva kuisamise osas oli kõrge nende küberkuisajate protsent, kes kuisasid tuttavaid väljastpoolt kooli (internetis 20 õpilast, mobiiltelefonidega 17 õpilast). Statistiline analüüs näitas, et tuttavaid väljastpoolt kooli kuisati internetis statistiliselt oluliselt rohkem kui klassikaaslasi ja õpetajaid (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$ ja $p < 0,01$). Õpetajaid kuisati internetis statistiliselt oluliselt vähem kui teisi vaadeldud inimesi (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$ ja $p < 0,01$). Mobiiltelefonide puhul ei ilmnenud selle küsimuse osas ühtegi statistiliselt olulist erinevust (Wilcoxon Signed Ranks test, $p > 0,05$).

Joonis 6. Inimesed, keda küberkuisajad kübermaailmas kuisavad

Jooniselt 6 selgub, et kolm õpilast olid internetis kuisanud õpetajat. Nii interneti kui ka mobiiltelefonide osas olid kuisajad valinud vastusevarianti „muu“ (vastavalt 4 ja 3 õpilast). Interneti puhul lisati täpsustuseks, et kuisatakse politseid, internetis kohatud tuttavaid, neid, kes halba teevad ning neid, kes Rate.ee-s tahavad „feimi“ koguda. Mobiiltelefonide osas kirjutati täpsustuseks, et kuisatakse õpetajaid, sugulasi ja sõprade sõpru.

Poiste ja tüdrukute omavaheline võrdlemine näitas, et küberkuisajatest tüdrukud kuisasid mobiiltelefonide vahendusel tuttavaid väljastpoolt kooli statistiliselt oluliselt rohkem kui poisid (Mann-Whitney test, $Z = -2,160$; $p < 0,05$).

Teises ohvreid puudutavas küsimuses pidid küberkiusajad märkima kiusatud inimeste sugu. Interneti osas olid tulemused järgmised: 31% (12 õpilast) olid kiusanud enamasti poisse, 26% (10 õpilast) nii poisse kui tüdrukuid, 18% (7 õpilast) ühte poissi, 13% (5 õpilast) ühte tüdrukut, 15% (6 õpilast) ei teadnud ohvri sugu, 3% (1 õpilane) enamasti tüdrukuid. Poiste ja tüdrukute omavaheline võrdlemine näitas, et poisid kiusasid statistiliselt oluliselt rohkem enamasti poisse (Mann-Whitney test, $Z=-2,731$; $p<0,01$).

Mobiiltelefonide osas olid tulemused järgmised: 49% (17 õpilasti) kiusasid nii poisse kui tüdrukuid, 17% (6 õpilast) enamasti poisse, 17% (6 õpilast) ühte tüdrukut, 11% (4 õpilast) ühte poissi, 11% (4 õpilast) ei teadnud ohvri sugu ja 3% (1 õpilane) enamasti tüdrukuid. Tüdrukud kiusasid ühte tüdrukut statistiliselt oluliselt rohkem kui poisid (Mann-Whitney test, $Z=-2,003$; $p<0,05$).

2.4 Ohvrid

Käesolevas magistritöös osutusid ohvriteks 35% (68) küsitletud õpilastest. Uurimistöös oli püstitatud järgmine hüpotees: tüdrukud on statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusamise ohvrid võrreldes poistega. Statistiline analüüs seda hüpoteesi ei kinnitanud (Mann-Whitney test, $Z=0,000$; $p>0,05$).

Küberkiusamise vahendeid saab vaadelda ka ohvrite seisukohalt. Tabelis 12 esitatakse vahendeid, mida käesolevas magistritöös uuriti ning küberohvrite protsentuaalne jaotus selles osas.

Tabel 12. Küberkiusamiseks kasutatavad vahendid ning küberohvrite protsentuaalne jaotus nende vahel

Internet		Mobiiltelefonid	
E-kirjad	16%	Tekstisõnumid	44%
MSN	70%	Telefonikõned	76%
Skype	5%	Pildid	12%
Suhtlusportaalid	64%	Videod	2%
Jututoad	13%	Muu	5%
Mängutoad	11%		
Blogid	3%		
Veebilehed	14%		
Veebikaamerad	2%		
Muu	3%		

Esimesena võetakse vaatluse alla internetis toimuv küberkiusamine. Eelpool nägime, et kiusajad kasutasid kiusamiseks kõige rohkem MSN-i ja suhtlusportaale. Statistiline analüüs tulemusena selgus, et MSN ja suhtlusportaalid olid ka ohvrite vastuste põhjal vahendid, millega neid kõige rohkem kiusati (Friedman test, hii-ruut = 219,22; $p < 0,01$). MSN-i ja suhtlusportaalide omavahelisel võrdlemisel statistiliselt olulist erinevust ei leitud (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -0,784$; $p > 0,05$).

Statistiline analüüs näitas, et linnas õppivaid õpilasi kiusati oluliselt rohkem jututubades võrreldes maapiirkonnas õppivate õpilastega (Mann-Whitney test, $Z = -2,357$; $p < 0,05$). Poisid olid statistiliselt oluliselt rohkem kogenud kiusamist mängutubades võrreldes tüdrukutega (Mann-Whitney test, $Z = -3,215$; $p < 0,01$). Nooremate (6-7) ja vanemate (8-9) klasside omavahelisel võrdlemisel selgus, et viimased kogesid kiusamist statistiliselt oluliselt rohkem e-kirjade vahendusel (Mann-Whitney test, $Z = -2,867$; $p < 0,01$).

Tabelist 12 nägime, et suhtlusportaalides oli kiusamist kogenud 64% küberohvritest (40 õpilast). Suhtlusportaalides kiusatud õpilastest 59% (38 õpilast) kogesid seda Rate.ee-s, 25% (16 õpilast) Orkutis ja 2% (1 õpilane) MySapce`is. Ohvritest 11% (7 õpilast) märkisid vastusevariandiks „muu“. Võrreldes teiste vaadeldud suhtlusportaalidega kasutati Rate.ee-d ja Orkuti kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$). Rate.ee ja Orkuti võrdlemisel selgus, et esimest kasutati ohvrite sõnul kiusamiseks oluliselt rohkem (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -4,017$; $p < 0,01$). Poisse kiusati suhtlusportaalides statistiliselt oluliselt vähem võrreldes tüdrukutega (Mann-Whitney test, $Z = -2,565$; $p < 0,01$). Linnas õppivad õpilased olid oluliselt rohkem kogenud suhtlusportaalil Orkut kiusamist võrreldes maapiirkonnas õppivate õpilastega (Mann-Whitney test, $Z = -2,958$; $p < 0,01$).

Sõnumiliikide võrdlemisel selgus, et internetis kiusati küberohvreid tekstiga (93%, 63 õpilast) statistiliselt oluliselt rohkem kui piltide (10%, 6 õpilast), videoklippide (6%, 4 õpilast) ja hääle/heliga (3%, 2 õpilast) (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$). Piltide ja videoklippidega kiusatud küberohvritest 13% (8 õpilast) kogesid seda Orkutis, 11% (7 õpilast) Rate.ee-s, 6% (4 õpilast) YouTube`is. Üks õpilane valis vastusevariandiks „muu“. Mitte ükski õpilane ei olnud kokku puutunud Facebookis, MySpace`is, GoDeckis ja Video Google`is toimuva kiusamisega.

Mobiiltelefonide puhul võeti küberkiusamise vahenditena vaatluse alla tekstisõnumid, telefonikõned, pildid ja videoklipid (vt. tabel 12). Käesolevas magistritöös oli püstitatud järgmine hüpotees: tüdrukud kogevad mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist sagedamini kui poisid. Statistiline analüüs seda hüpoteesi ei kinnitanud (Mann-Whitney test, $Z = -0,505$; $p > 0,05$). Eelnevalt nägime, et küberkiusajad kasutasid mobiiltelefonidega toimuva kiusamise

teostamiseks kõige rohkem telefonikõnesid. Küberohvrite vastuste põhjal ilmnes sarnane tulemus - tekstisõnumeid ja telefonikõnesid kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem kui pilte ning videoid (Friedman test, hii-ruut = 101,81; $p < 0,01$). Telefonikõnedega kiusati oluliselt rohkem kui tekstisõnumitega (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -3,042$; $p < 0,01$). Maapiirkonnas ja linnas õppivate õpilaste võrdlemisel ilmnes, et esimesi kiusati piltidega statistiliselt oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, $Z = -2,155$; $p < 0,05$).

Nii nagu kiusajate osas, saab ka ohvrite puhul vaadelda kiusamisliike. Tabelis 13 on esitatud internetis ning tabelis 14 mobiiltelefonide vahedusel kasutatavad kiusamisliigid küberohvrite vastuste põhjal.

Tabel 13. Küberkiusamiseks kasutatavate kiusamisliikide omavaheline võrdlus ning küberohvrite protsentuaalne jaotus nende vahel (internet). Võrdlemiseks kasutatud Wilcoxon Signed Ranks testi

Kiusamise liigid	Prots. jaotus	Sõim.	Ahist.	Väljap.	Kuulu.	Priv.	Salad.	Ignor.	Film/pild.	Muu
Sõimamine	72%	X	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01
Ahistamine	23%		X	p>0,05	p<0,01	p>0,05	p>0,05	p<0,05	p<0,01	p<0,01
Väljapressimine	13%			X	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,05	p>0,05	p<0,05
Kuulujutud	50%				X	p<0,05	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01
Privaatsus	33%					X	p>0,05	p>0,05	p<0,01	p<0,01
Saladused	31%						X	p>0,05	p<0,01	p<0,01
Ignoreerimine	30%							X	p<0,01	p<0,01
Filmimine/pildistamine	5%								X	p>0,05
Muu	2%									X

Lühendite seletus: prots. – protsentuaalne jaotis, sõim. – sõimamine, ahist. – ahistamine, väljap. – väljapressimine, kuulu. – kuulujutud, priv. – privaatsus, salad. – saladused, igno. – ignoreerimine, film/pild. – filmimine/pildistamine. **Värvide seletus:** oranž - $p < 0,05$ või $p < 0,01$ – ilmnes statistiliselt oluline erinevus kahe kiusamisliigi vahel; valge - $p > 0,05$ – kahe kiusamisliigi vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud.

Tabelist 13 näeme, et sõimamist ja kuulujuttude levitamist kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem kui teisi kiusamisliike (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$ ja $p < 0,05$). Sõimamise ja kuulujuttude levitamise omavahelisel võrdlemisel selgus, et esimest kasutati kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -2,646$; $p < 0,01$). Tüdrukuid ahistati internetis statistiliselt oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, $Z = -2,102$; $p < 0,05$).

Tabel 14. Küberkiusamiseks kasutatavate kiusamisliikide omavaheline võrdlus ning küberohvrite protsentuaalne jaotus nende vahel (mobiiltelefonid). Võrdlemiseks kasutatud Wilcoxon Signed Ranks testi

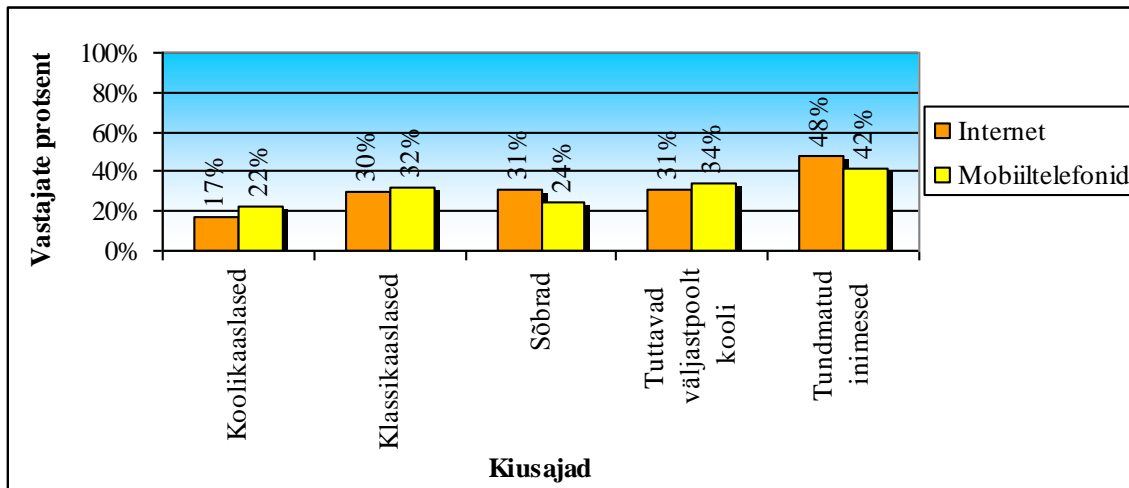
Kiusamise liigid	Prots. jaotus	Sõim.	Ahist.	Väljap.	Kuulu.	Priv.	Salad.	Igno.	Film/pild.	Muu
Sõimamine	57%	X	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01	p<0,01
Ahistamine	16%		X	p<0,05	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p>0,05	p>0,05
Väljapressimine	5%			X	p<0,01	p>0,05	p<0,05	p<0,01	p>0,05	p<0,05
Kuulujutud	31%				X	p<0,01	p<0,05	p>0,05	p<0,01	p>0,05
Privaatsus	9%					X	p>0,05	p<0,05	p>0,05	p>0,05
Saladused	17%						X	p>0,05	p>0,05	p>0,05
Ignoreerimine	22%							X	p>0,05	p>0,05
Filmimine/pildistamine	10%								X	p>0,05
Muu	19%									X

Lühendite seletus: prots. – protsentuaalne jaotis, sõim. – sõimamine, ahist. – ahistamine, väljap. – väljapressimine, kuulu. – kuulujutud, priv. – privaatsus, salad. – saladused, igno. – ignoreerimine, film/pild. – filmimine/pildistamine. **Värvide seletus:** oranž - p<0,05 või p<0,01 – ilmnes statistiliselt oluline erinevus kahe kiusamisliigi vahel; valge - p>0,05 – kahe kiusamisliigi vahel statistiliselt olulist erinevust ei leitud.

Tabelist 14 näeme, et mobiiltelefonide vahendusel sõimati küberohvreid statistiliselt oluliselt rohkem võrreldes teiste kiusamisliikidega (Wilcoxon Signed Ranks test, p<0,01). Küberohvritest 19% (11 õpilast) oli valinud vastusevariandiks „muu“, täpsustuseks oli lisatud „túngakõned“ ning öösiti helistamine.

Poiste ja tüdrukute võrdlemisel selgus, et viimaseid ahistati mobiiltelefonidega statistiliselt oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, Z=-2,090; p<0,05). Maapiirkonnas õppivaid õpilasi sõimati mobiiltelefonide vahendusel statistiliselt oluliselt rohkem võrreldes linnas õppivate õpilastega, kuid linnas õppivad õpilased olid oluliselt rohkem kogenud kiusamise eesmärgil filmimist ja/või pildistamist (Mann-Whitney test, Z= -2,428; Z=-2,005; p<0,05).

Küberohvrite vastuste põhjal saame vaadelda inimesi, kes neid kübermaailmas kiusasid (vt. joonis 7). Joonisel 7 on esitatud tulemused nii interneti kui ka mobiiltelefonidega toimuva kiusamise osas.

Joonis 7. Inimesed, keda ohvrid peavad kübermaailmas oma kiusajateks

Jooniselt 7 näeme, et 31 õpilast olid internetis kokku puutunud kiusajaga või kiusajatega, keda nad ei tundnud. Tundmatud inimesed ja sõbrad kiusasid statistiliselt oluliselt rohkem kui koolikaaslased (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z=-3,536$; $Z=-2,183$; $p<0,01$ ja; $p<0,05$). Poiste ja tüdrukute omavaheline võrdlemine näitas, et poisid olid internetis oluliselt rohkem kogenud kiusamist klassikaaslaste poolt (Mann-Whitney test, $Z=-2,018$; $p<0,05$). Klassikaaslased kerkisid esile ka maal ja linnas õppivate õpilaste võrdlemisel, nimelt olid viimased nende poolse kiusamisega statistiliselt oluliselt rohkem kokku puutunud (Mann-Whitney test, $Z=-2,874$; $p<0,01$).

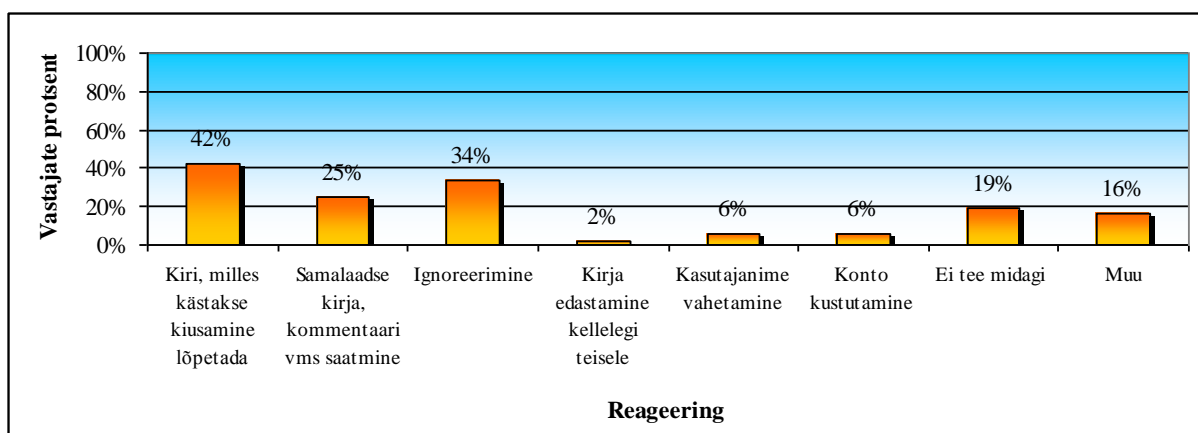
Mobiiltelefonide vahendusel toimuva kiusamise osas (vt. joonis 7) oli kiusajateks kõige rohkem märgitud küll tundmatuid inimesi (25 õpilast), kuid statistiliselt oluline erinevus ilmnas ainult võrdlusel koolikaaslastega (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z=-2,191$; $p<0,05$). Poiste ja tüdrukute võrdlemisel selgus, et poisse kiusasid koolikaaslased, klassikaaslased ja sõbrad statistiliselt oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, $Z=-2,200$; $Z=-2,208$; $Z=-2,498$; $p<0,05$), kuid tüdrukud olid oluliselt enam kogenud kiusamist tundmatute inimeste poolt (Mann-Whitney test, $Z=-3,485$; $p<0,01$). Linnas ja maa õppivate uuritavate omavaheline võrdlemine näitas, et klassikaaslased kiusasid esimesi oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, $Z=-2,334$; $p<0,05$).

Küberohvrite käest uuriti ka kiusajate sugu, internetis toimuva kiusamise osas olid tulemused järgmised: 27% (17 õpilast) küberohvritest olid kiusamist kogenud enamasti poiste poolt, 22% (14 õpilast) nii poiste kui tüdrukute poolt, 14% (9 õpilast) ühe tüdruku poolt, 13% (8 õpilast) ühe poisi poolt, 13% (8 õpilast) enamasti tüdrukute poolt. Küberohvritest 18% (11 õpilast) ei teadnud, kas kiusajaks oli tüdruk või poiss. Tüdrukud väitsid poistest statistiliselt

oluliselt rohkem, et nende kiusajaks internetis on üks tüdruk (Mann-Whitney test, $Z=-2,062$; $p<0,05$).

Mobiiltelefonide osas ilmnesid järgmised tulemused: küberohvritest 32% (19 õpilast) olid mobiiltelefonide vahendusel kogunud kiusamist nii poiste kui tüdrukute poolt, 19% (11 õpilast) ühe poisi poolt, 12% (7 õpilast) enamasti poiste poolt, 10% (6 õpilast) enamasti tüdrukute poolt, 9% (5 õpilast) ühe tüdruku poolt. Küberohvritest 19% (11 õpilast) ei teadnud, kas kiusajaks oli tüdruk või poiss. Tüdrukud väitsid ka mobiiltelefonide puhul poistest statistiliselt oluliselt rohkem, et kiusajaks on üks tüdruk (Mann-Whitney test, $Z= -1,987$; $p<0,05$).

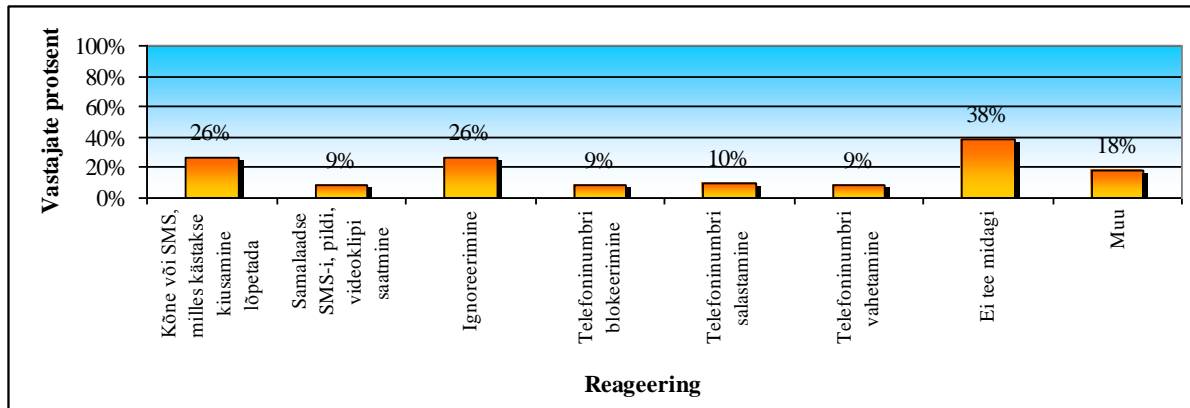
Magistritöös vaadeldi ka küberohvrite reageerimisviise kiusamisele (vt. joonis 8).

Joonis 8. Küberohvrite reageering kiusamisele (internet)

Jooniselt 8 selgub, et väga väike osa ohvritest reageerisid kiusamisele kirja edastamise (1 õpilane), kasutajanime vahetamise (4 õpilast) ja konto kustutamisega (4 õpilast). Kümme küberkiusamise ohvrit valisid vastusevariandi „muu“, täpsustusena lisati kiusaja sõimamist, kasutaja blokeerimist. Kiri, milles kästakse kiusamine lõpetada, samalaadse kirja, kommentaari saatmine ning ignoreerimine - need olid reageerimisviisid, mida küberohvid statistiliselt oluliselt rohkem kasutasid kui teisi vaadeldud reageerimisviise (Wilcoxon Signed Ranks test, $p<0,01$ ja $p<0,05$). Poiste ja tüdrukute omavahelisel võrdlemisel selgus, et poisid saatsid kiusajale samalaadseid kirju, kommentaare tagasi statistiliselt oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, $Z=-2,309$; $p<0,05$).

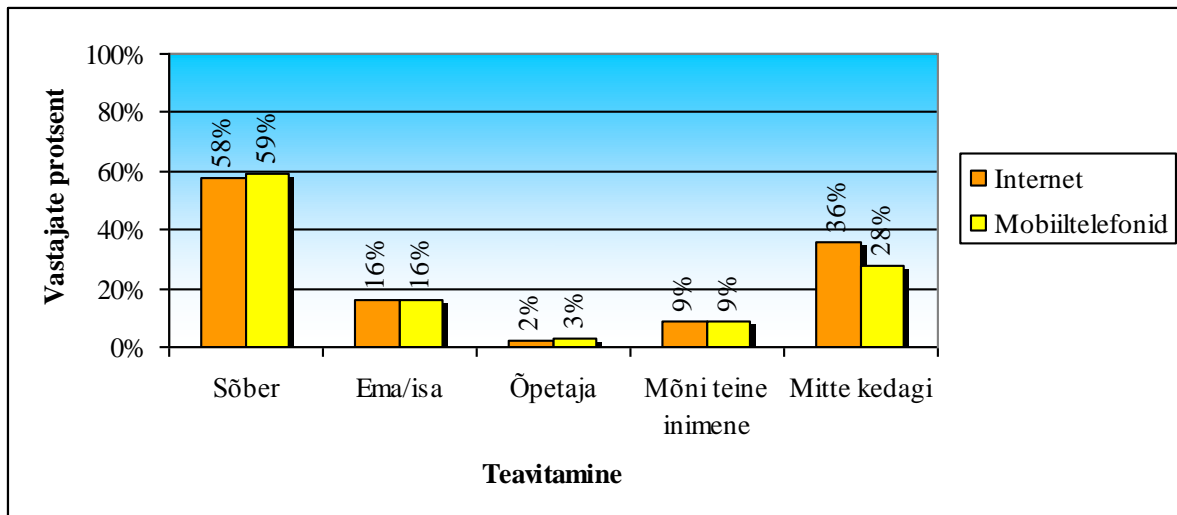
Jooniselt 9 on esitatud küberohvrite reageerimisviisid mobiiltelefonide vahendusel toimunud kiusamisele. Jooniselt näeme, et küberohvrite seas oli protsentuaalselt kõige rohkem neid, kes ei võtnud mobiiltelefonide vahendusel toimuva kiusamise korral mitte midagi ette (22 õpilast).

Joonis 9. Küberohvrite reageering kiusamisele (mobiiltelefonid)

Kõne või tekstisõnum, milles kästakse kiusamine lõpetada, ignoreerimine ja mitte midagi tegemine - need olid reageerimisviisid, mida küberohvid mobiiltelefonidega toimuva kiusamise puhul statistiliselt oluliselt rohkem kasutasid võrreldes teiste vaadeldud reageerimisviisidega (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$ ja $p < 0,05$). Lisama peab seda, et jooniselt 9 puudub tekstisõnumi, pildi ja/või videoklipi edastamine kellelegi teisele, sest mitte ükski küberohver seda vastusevarianti ei märkinud. Üheksa küberohvrit valisid vastusevariandi „muu“, mõned õpilased täpsustasid oma vastust- kiusajale tagasi helistamine, näost näkku probleemi lahendamine. Poiste ja tüdrukute omavahelise võrdlemise tulemusena selgus, et viimased ignoreerisid kiusamist statistiliselt oluliselt rohkem (Mann-Whitney test, $Z = -2,539$; $p < 0,05$). Linnas õppivad õpilased valisid selle küsimuse osas statistiliselt oluliselt rohkem vastusevariandiks „ei tee midagi“ (Mann-Whitney test, $Z = -2,214$; $p < 0,05$). Vastusevarianti „ei tee midagi“ olid ka 6. ja 7. klassi õpilased statistiliselt oluliselt rohkem märkinud võrreldes 8. ja 9. klassi õpilastega (Mann-Whitney test, $Z = -2,447$; $p < 0,05$).

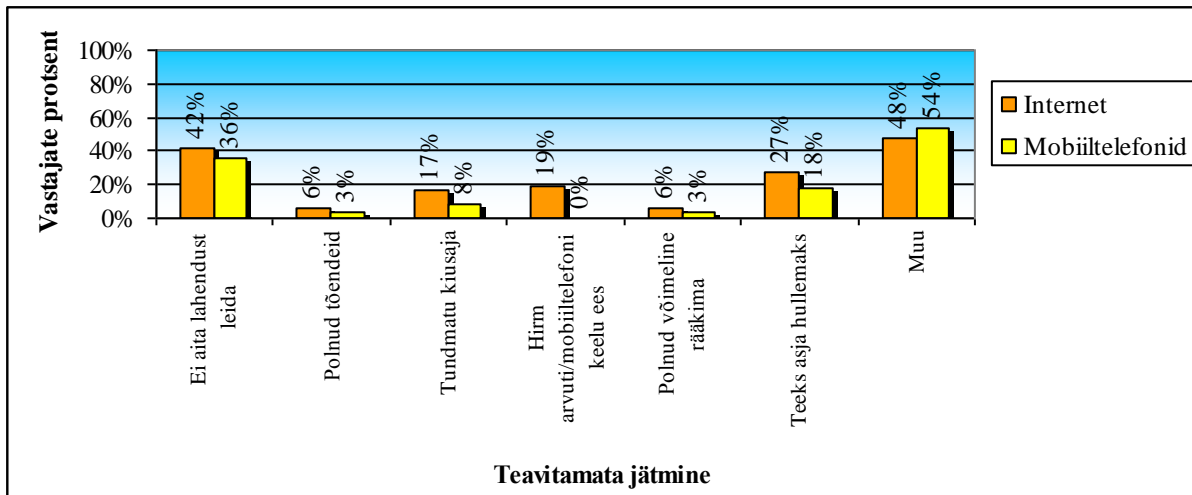
Oluline on vaadata, keda ohvrid teavitavad kübermaailmas toimunud kiusamisest (vt. joonis 10). Käesolevas magistritöös oli seoses sellega püstitatud järgmine hüpotees: küberohvritest tüdrukud teavitavad kiusamisest täiskasvanuid rohkem kui küberohvritest poisid. Statistiline analüüs seda hüpoteesi ei kinnitanud (Mann-Whitney test, $p > 0,05$).

Joonis 10. Inimesed, kellele ohvrid küberkiusamisest räägivad

Jooniselt 10 näeme, et õpilaste seas oli palju neid ohvreid, kes rääkisid küberkiusamisest sõbrale (internet – 37 õpilast, mobiiltelefonid – 34 õpilast) või varjasid seda (internet – 23 õpilast, mobiiltelefonid – 16 õpilast). Statistilise analüüsi tulemusena ilmneski, et internetis toimunud kiusamisest räägiti oluliselt rohkem sõpradele või jäeti see üldse enda teada võrreldes teiste vaadeldud variantidega (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,01$ ja $p < 0,05$). Poiste ja tüdrukute võrdlemisel selgus, et tüdrukud rääkisid kiusamisest statistiliselt oluliselt rohkem sõpradele, kuid poiste seas oli oluliselt rohkem neid, kes ei rääkinud kiusamisest mitte kellelegi (Mann-Whitney test, $Z = -2,120$; $Z = -2,573$; $p < 0,05$). Mobiiltelefonide puhul ilmnemid internetis toimuva kiusamisega peaaegu sarnased tulemused, ainuke erinevus seisnes selles, et mobiiltelefonidega toimuvast küberkiusamisest räägiti sõpradele statistiliselt oluliselt rohkem kui mitte kellelegi (Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -2,546$; $p < 0,05$) ning soolisi erinevusi selles osas ei leitud (Mann-Whitney test, $p > 0,05$).

Küberohvritelt uuriti, miks nad kiusamisest ema, isa ja/või õpetajat ei teavitanud (vt. joonis 11). Jooniselt 11 näeme, et paljud ohvrid (internet - 23 õpilast, mobiiltelefonid 21) valisid vastusevariandiks „muu“. Nende õpilaste vastuste põhjal võib öelda, et rääkimist ei peetud oluliseks/vajalikuks ning probleemiga püüti ise toime tulla.

Joonis 11. Põhjused, miks küberohvrid kiusamisest ema, isa ja/või õpetajat ei teavitanud

Jooniselt 11 selgub, et paljude küberohvrite arvates ei aita rääkimine probleemi lahendada (internet - 20 õpilast, mobiiltelefonid - 14 õpilast). Mitte ükski ohver ei jätnud kiusamisest täiskasvanutele rääkimata kartuses, et tal keelatakse mobiiltelefoni kasutamine ära.

Järgnevalt tuuakse välja andmeanalüüsil ilmnenuid statistiliselt olulised erinevused internetis toimuva kiusamise osas. Võrreldes poistega arvasid tüdrukud statistiliselt oluliselt rohkem, et ema, isa ja/või õpetaja teavitamine teeks olukorra hullemaks (Mann-Whitney test, $Z=-2,721$; $p<0,01$). Linnas õppivad õpilased kartsid oluliselt enam ilma jääda arvuti kasutamise võimalusest võrreldes maapiirkonna õpilastega (Mann-Whitney test, $Z=-2,666$; $p<0,01$). Klasside puhul näitasid tulemused, et 8.-9. klassi õpilased ei teavitanud täiskasvanuid kiusamisest oluliselt rohkem, kuna ei teadnud kiusajat (Mann-Whitney test, $Z=-2,375$; $p<0,05$).

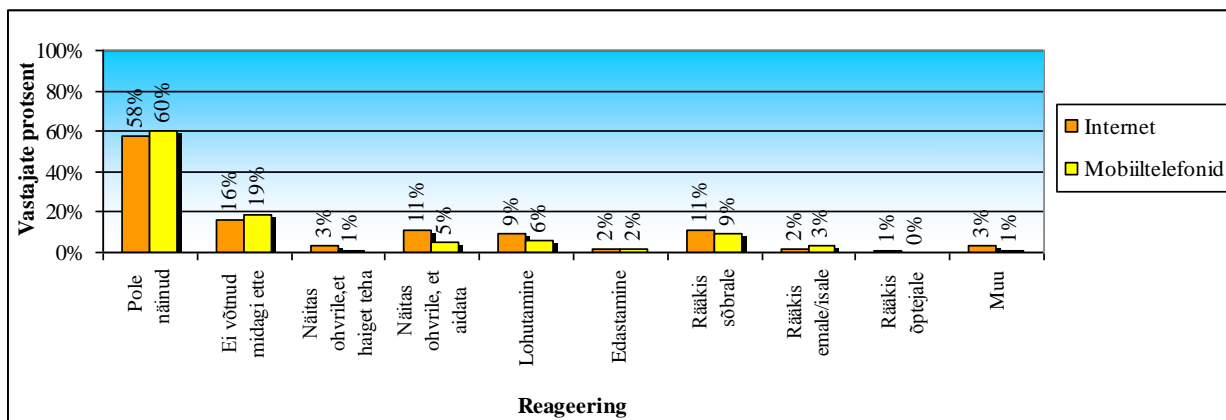
Mobiiltelefonide osas näitas poiste ja tüdrukute võrdlemine, et esimesed jätsid kiusamisest täiskasvanutele rääkimata statistiliselt oluliselt rohkem, kuna arvasid, et see ei aita probleemi lahendada (Mann-Whitney test, $Z=-2,339$; $p<0,05$).

Tähelepanu pöörati ka põhjustele, miks küberkiusamisest mitte kellelegi ei räägitud. Üldjoontes näitasid analüüsi tulemused, et need olid sarnased põhjustele, miks täiskasvanudki teadmatusse jäeti. Leiti, et rääkimine ei aita probleemi lahendada (internet – 33%, 6 õpilast; mobiiltelefonid – 46%, 5 õpilast) ning oli ka õpilasi, kes valisid vastusevariandi „muu“ (internet – 61%, 11 õpilast; mobiiltelefonid – 64%, 7 õpilast), täpsustuseks lisati, et rääkimine on mõttetu. Nii interneti kui ka mobiiltelefonide puhul ei kartnud õpilased, et neil keelatakse rääkimise tulemusena ära kübermaailmas suhtlemine. Ülejäänud küsimuses vaadeldud vastusevariandid leidsid märkimist 1-2 õpilase poolt.

2.5 Kõrvalseisjad

Ankeedis uuriti õpilastelt, kas nad tunnevad mõnda inimest, keda internetis või mobiiltelefonide vahendusel kiusatakse. Interneti puhul vastas sellele küsimusele jaatavalt 51% (97 õpilast) ning mobiiltelefonide osas 33% (64 õpilast) küsitletutest. Linnas õppivad õpilased teadsid statistiliselt oluliselt rohkem selliseid inimesi võrreldes maapiirkonna õpilastega (Mann-Whitney test, $Z=-2,166$; $Z=-2,272$; $p<0,05$).

Kõrvalseisjaks olemist uuriti ka kaudsemalt. Nimelt küsiti õpilastest, kas nad on internetis või mobiiltelefoni vahendusel näinud tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata. Kui vastus polnud eitav, siis pidi küsimustiku täitja märkima, kuidas ta nähtule reageeris (vt. joonis 12).

Joonis 12. Kõrvalseisjate reageering küberkiusamisele

Jooniselt 12 näeme, et üle poole küsitletud õpilastest polnud kübermaailmas kiusamise tunnustajateks olnud (internet - 109 õpilast, mobiiltelefonid - 113 õpilast). Internetis olid levinumad reageerimisviisid mitte midagi tegemine, kiusava materjali näitamine ohvrile (aitamise eesmärgil) ning sõbrale rääkimine võrreldes teiste vaadeldud reageerimisviisidega (Wilcoxon Signed Ranks test, $p<0,01$ ja; $p<0,05$). Mobiiltelefonide puhul reageerisid kõrvalseisjad kõige rohkem passiivseks jäämisega (Wilcoxon Signed Ranks test, $p<0,01$ ja $p<0,05$).

Linnas õppivate õpilaste seas oli oluliselt rohkem neid, kes ei võtnud internetis toimunud kiusamist nähes mitte midagi ette (Mann-Whitney test, $Z= -3,280$; $p<0,01$). Klasside võrdlemisel selgus, et 6. - 7. klassi õpilased olid statistiliselt oluliselt vähem näinud internetis tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata võrreldes 8. - 9. klassi lastega (Mann-Whitney test, $Z= -2,503$; $p<0,05$).

3. ANALÜÜS

Käesolevas magistritöös oli püstitatud 4 hüpoteesi:

1. Poiste seas esineb statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusajaid kui tüdrukute seas.
2. Tüdrukud on statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusamise ohvrid võrreldes poistega.
3. Tüdrukud kogevad mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist sagedamini kui poisid.
4. Küberohvritest tüdrukud teavitavad toimunud kiusamisest täiskasvanuid rohkem kui küberohvritest poisid.

Hüpoteeside püstitamisel tugineti varasematele uurimistöodele, kuid käesolevas magistritöös need kinnitust ei leidnud. Mitmete uurimistöode tulemused on näidanud, et tüdrukud kogevad küberkiusamist statistiliselt oluliselt rohkem kui poisid (Kowalski & Limberi, 2007; Lenhart, 2007; Smith et al., 2006). Leidub ka uurimusi, mille tulemused osutavad asjaolule, et poiste seas on statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusajaid kui tüdrukute seas (Li, 2006, 2007). Erinevused varasemate ning praeguse uurimuse vahel võivad tuleneda kultuurikontekstist, uurimismetoodikast, küberkiusamise mõiste tõlgendamisest. Uurijad on küberkiusamist mõõtnud erinevatest alustest lähtuvalt. Paljuski tuleneb see sellest, kuidas uurija defineerib küberkiusamise mõiste.

Käesolevas uurimuses osutusid 41 õpilast (21%) küberkiusajateks ning 68 õpilast (35%) küberohvriteks. Antud magistritöö ning varasemate uurimuste vaatlemisel (Lenhart, 2007; Li, 2006&2007; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje & Smith, 2008; Vandebosch & Cleemput, 2007) selgub, et nii küberkiusajate kui ka küberohvrite protsent oli käesolevas töös kõrgem. Erinevused võivad jällegi tuleneda erinevatest uurimismetoodikatest ning kultuurikontekstist. Mediapro (2006) uurimuses kerkis Eesti teiste uuritud riikide seast esile sellega, et siinsete õpilaste hulgas oli kõige rohkem neid, kes omasid kodus kiire internetiühendusega arvutit, mida nad igapäevaselt kasutasid. Seega võivadki eelpool mainitud erinevused tuleneda sellest, et riigiti on informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia levik erinev. Näiteks võib tuua jällegi Mediapro (2006) raporti, mille tulemustest selgus, et mobiiltelefoni kasutas 93,1% 869st Eesti õpilasest. Kanadas tehtud uurimus 500 põhi- ja keskkooli õpilase põhjal näitas, et mobiiltelefoni kasutas ainult 37% küsitletutest (Shariff, 2007, viidatud Shariff, 2008 j). Märkimata ei saa siinkohal jätta ka traadita interneti laialdast kättesaadavust Eestis ning järjest populaarsemaks muutuvat mobiilset internetti.

Magistritöös võeti vaatluse alla küberkiusamise vahendid. Nii ohvrite kui ka kiusajate vastuste põhjal selgus, et küberkiusamiseks kasutati kõige rohkem MSN-i ja suhtlusportaale. Viimastest kerkisid esile Rate.ee ja Orkut. Aastal 2007 kaitstud bakalaureusetöös ilmnes analoogselt, et MSN ja Rate.ee olid kõige kasutatavamad vahendid küberkiusamise teostamiseks (Naruskov, 2007), Kowalski ja Limberi (2007) uurimuses osutusid kõige kasutatavamateks küberkiusamise vahenditeks samuti kiirsuhtlusprogrammid. Seletusi sellistele tulemustele võib olla mitmeid. Esiteks on MSN Eesti noorte seas väga populaarne. Käesolev magistritöö, bakalaureusetöö (Naruskov, 2007) ja Mediapro (2006) uurimuse raport näitavad, et Eesti õpilaste üheks põhiliseks tegevuseks internetis on MSN-i vahendusel suhtlemine. Kindlasti võib välja tuua ka selle, et ainult 7,8% Mediapro uurimuses osalenud Eesti õpilasest ei kasutanud MSN-i ja seetõttu osutus Eesti ka riigiks, kus MSN-i kasutati kõige sagedamini võrreldes teiste vaadeldud riikidega (Mediapro, 2006). Juvonen ja Grossi (2008) uurimusest selgus, et kiirsuhtlusprogramme kasutanud õpilased olid 1,5-2,8 korda tõenäolisemalt korduva küberkiusamise ohvrid võrreldes õpilastega, kes kiirsuhtlusprogramme ei kasutanud. Teiseks on MSN-is suhtlemine väga personaalne, sageli jääb vahetatav info saatja ja vastuvõtja vahele ning seetõttu julgeb kiusaja märksa julgemalt tegutseda - kõrvalseisjaid pole, hirm hukkamõistu ees on kerge kaduma.

Suhtlusportaali Rate.ee osutumist nii laialdaselt kasutatavaks küberkiusamise vahendiks võib seletada jällegi suhtlusportaali populaarsusega. Mediapro uurimusest (2006) selgus, et Eesti õpilaste seas oli üldiseks tavaks konto loomine suhtlusportaali Rate.ee. Raporti autorid arvavad, et see võib olla ka üks põhjus, miks Eesti õpilased kirjutasid nii vähe blogisid ning koostasid personaalseid veebilehti. Erinevalt bakalaureusetööst näitavad magistritöö tulemused, et eestimaisele Rate.ee-le hakkab tekkima alternatiiv välismaise suhtlusportaali Orkut näol. Õpilased märkisid käesolevas magistritöös põhiliseks tegevuseks internetis peaaegu võrdselt suhtlusportaalide Rate.ee (54%) ja Orkut (55%) külastamist. Aastal 2007 tehtud bakalaureusetöös olid need protsendid vastavalt 61 ja 30. Siinkohal võib jällegi tõdeda, et kübermaailm on pidevas arengus ning inimesed ja küberkiusamise vahendid arenevad koos sellega. Järjest rohkem kasvab peale noori, kellel on konto ka mõnes välismaises suhtlusportaalis. Ühelt poolt annab see lastele võimaluse suhelda teistest riikidest pärit inimestega, teiselt poolt suurendab tõenäosust sattuda küberkiusamise ohvriks.

Kuigi kõige kasutatavateks küberkiusamise vahenditeks osutusid MSN ja suhtlusportaalid, võib siiski tähelepanu pöörata ka mobiiltelefonidega seonduvatele küberkiusamise vahenditele. Sellega seoses oli käesolevas magistritöös püstitatud hüpotees, mis kinnitust ei leidnud: tüdrukud kogevad mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist sagedamini kui poisid.

Andmeanalüüs tulemusena selgus, et kõige kasutatavamad vahendid nii ohvrite kui kiusajate vastuste põhjal olid telefonikõned ja tekstisõnumid. Telefonikõnede ja tekstisõnumite võrdlemisel selgus, et esimesi kasutati kiusamiseks oluliselt rohkem. Ka põhiliseks tegevuseks olid õpilased märkinud kõige rohkem helistamist. Siin võib tuua paralleeli Mediapro (2006) uurimusega, millest ilmselt, et erinevalt teiste Euroopa riikide õpilastest, kes saatsid pigem tekstisõnumeid, oli Eesti õpilaste seas levinud just helistamine. Uurimisraportist selgub, et Eesti õpilased kasutasid ülejäänud mobiiltelefoni rakendusi vähesel määral, mis võib osaliselt seletada asjaolu, miks teisi antud magistrیتöös vaadeldud vahendid (video/pilt) kiusamiseks tunduvad vähem kasutatud.

Küberkiusamise liikidest kasutasid küberkiusajad internetis kõige rohkem sõimamist, mobiiltelefonide vahendusel toimuva kiusamise puhul lisandus sõimamisele ka ignoreerimine. Küberohvrid kogesid internetis kõige sagedamini sõimamist ja kuulujuttude levitamist, mobiiltelefonide vahendusel kerkis esile jällegi sõimamine. Üldiselt võib öelda sõimamine oli käesolevas magistrیتöös kõige levinum kiusamisliik. Sarnane tulemus ilmselt ka aastal 2007 tehtud bakalaureusetöös (Naruskov, 2007). Kuna varasemates uurimustes pole kiusamisliike nii konkreetselt uuritud, siis osutub käesoleva magistrیتöö tulemuste vaatluste eelnevate uurimuste taustal keeruliseks. Siiski võib välja tuua selle, et ka bakalaureusetöös olid tüdrukud võrreldes poistega statistiliselt oluliselt rohkem kogunud ahistamist.

Käesolevas magistrیتöös pöörati tähelepanu teavitamise teemaatikale. Teavitamisega seoses oli püstitatud järgmine hüpotees: küberohvritest tüdrukud teavitavad toimunud kiusamisest täiskasvanuid rohkem kui küberohvritest poisid. Hüpotees tugines Li (2006) tööle, milles ilmselt, et tüdrukud teavitasid täiskasvanud inimesi küberkiusamisest statistiliselt oluliselt rohkem ($p=0,012$). Antud uurimistöös see hüpotees kinnitust ei leidnud. Magistrیتöö tulemused näitasid, et väga paljud küberohvrid rääkisid kiusamisest sõpradele (internet – 58%, mobiiltelefon – 59%), kuid samas oli kiusamisjuhte, millest ei teavitatud mitte kedagi (internet – 36% , mobiiltelefon – 28%). Sarnaseid tulemusi näitas ka Slonje ja Smithi (2008) uurimus, milles sõpru teavitas 35,7% ohvritest, ema/isa ainult 8,9%. Ohvritest 50% jättis kiusamise enda teada. Samas leidub ka töid, milles täiskasvanuid teavitanud küberohvrite hulk on palju suurem. Näiteks võib tuua Li (2007) töö, kus täiskasvanuid (ema/isa ja õpetajad) teavitanud küberohvrite protsent oli 48,9. Miks oli täiskasvanuid teavitanud õpilaste hulk käesolevas magistrیتöös nii väike? Uurimistöö näitas, et küberohvrite seas oli suur nende õpilaste hulk, kes arvasid, et rääkimine ei aita probleemi lahendada, lisaks püüti oma probleemiga ise toime tulla või ei peetud kiusamist piisavalt tõsiseks. Miks ei aita täiskasvanute teavitamine probleemi lahendada? Mediapro (2006) uurimuse tulemused

näitasid, et Eesti laste puhul vanemlik kontroll interneti kasutamise üle praktiliselt puudus, lisaks sellele tundsid lapsed end kodus arvutiekspertidena, kelle õlule oli pandud perekonna arvuti hooldamine ja korrashoid. Siinkohal võib antud mõtet edasi arenda ja jõuda bakalaureusetöös (Naruskov, 2007) tehtud järelduseni - põhjus, miks kiusamisest täiskasvanutele ei räägita, võib tuleneda põlvkondade vahelisest erinevusest, võibolla pole lapsevanematel nii head arvuti- ja internetialased teadmised. Seega kardavad ohvrid, et täiskasvanud ei mõista nende muret. Sarnase arusaamani on jõudnud ka Belsey (2006). Kindlasti on tänapäeva lapsevanemad muutnud või muutumas järjest teadlikumaks kübermaailmas toimuvast, kuid siiski võib eeldada et kübermaailm areneb veel kiiremini ja seega ei pruugi isegi Belsey (2006) järgi „Always on“ põlvkonnast pärinevad lapsevanemad mõista oma järeltulijate muresid. Teavitamise teeb raskemaks kindlasti ka eelpool mainitud küberkiusamise anonüümne iseloom, mis tekitab käegalöömise tunde. Nägime, et ka õpetajaid teavitanud õpilaste hulk käesolevas töös oli madal (internet – 2%, mobiiltelefonid – 3%). Kontrastiks võib tuua Kanadas tehtud uurimistöö mille tulemustest selgus, et 51% küsitletud õpilastest räägiksid kogetud kiusamisest õpetajale, direktorile või nõustajale (Shariff, 2007, viidatud Shariff, 2008 j). Muidugi tuleb siinkohal arvestada sellega, et tegemist oli tingiva küsimusega ning lisaks õpetajale oli sama vastusevarianti pandud ka direktor ja nõustaja. Smith et al. (2006) uurimistööst selgus, et küberkiusamist kogetakse sagedamini väljaspool kooli. Seega võib siinkohal tõmmata paralleeli bakalaureusetöös tehtud järeldusega – küberkiusamine toimub koduarvutis, seega ei tundu õpetaja olevat inimene, keda küberkiusamine puudutaks.

Käesolevas uurimistöös võeti vaatluse alla ka kõrvalseisjad. Küsitletutest 51% teadsid mõnda inimest, keda internetis kiusati, mobiiltelefonide osas oli see protsent 33. Õpilased, kes olid internetis või mobiiltelefonide vahendusel näinud tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata, ei võtnud sageli selle vastu midagi ette, kuid samas leidis ka kõrvalseisjate seas õpilasi, kes rääkisid nähtust sõbrale või püüdsid ohvrit aidata. Väga vähe räägiti nähtust emale, isale, õpetajale. Mediappro (2006) uurimisraportis ilmeski, et Eesti õpilased ei taha kübermaailmas toimuvat täiskasvanutega jagada.

Varasemad uurimused on näidanud, et väga suur osa ohvritest ei tea, kes neid kübermaailmas kiusab. Li (2007) uurimuses oli selleks protsendiks 46,6 ning Slonje ja Smithi (2008) töös 32,8. Käesoleva magistratöö tulemusest selgus, et ohvrite seas oli protsentuaalselt (mõnes osas ka statistiliselt oluliselt) rohkem neid, keda kiusasid nii internetis ja mobiiltelefonide vahendusel tundmatud inimesed Varasemad uurijad kirjutavadki, et kübermaailm annab kiusajale võimaluse end erinevate varjunimede- ja kontode abil

anonüümseks muuta - see loob kiusajale illusiooni nähtamatuses ja kättesaamatuses. (Blais & Craig, 2008; Hinduja & Patchin, 2008; Patchin & Hinduja, 2006; Slonje & Smith, 2008; Willard, 2004). Vandebosch ja Cleemputi (2008) kvalitatiivsest uurimusest selguski, küberkiusajad eelistasid tegutseda anonüümsena, sest üldjuhul nad tundsid inimest, keda nad kiusasid. Anonüümsuse puhul peab tähelepanu pöörama ka asjaolule, et ühelt poolt levib küberkiusamine peamiselt anonüümsuse tõttu, teiselt poolt peab inimene anonüümsete kontode loomisega end küberkiusamise eest kaitsma.

Käesolevas magistritöös uuriti ka küberohvrite reageerimisviise küberkiusamisele. Võib öelda, et väga harva reageeriti küberkiusamisele viisil (kasutajanime vahetamine, konto kustutamine, telefoninumbri salastamine, telefoninumbri vahetamine), mis lõikaks mõningaseks ajaks ära võimaluse suhelda kübermaailmas inimestega, kes pole kiusamisega seotus. Põhjendada võib seda Belsey (2006) ja Kowalski et al. (2008) mõttega - hoolimata toimunud kiusamisest säilitab kübermaailm laste sotsiaalses elus väga tähtsa rolli. Siinkohal saab vaadelda kõrvalseisjaid. Õpilased, kes olid internetis või mobiiltelefonide vahendusel näinud tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata, jäid sageli passiivseks.

Antud magistritööle eelnes pilootuurimus bakalaureusetöö näol (Naruskov, 2007). Bakalaureusetöö põhjal kirjutatud artikkel avaldati ajakirjas Haridus ning selle tulemused leidsid kajastamist ka laiemas meedias, mainimata ei saa jätta küberkiusamise teemalisi ettekandeid koolides. Võib öelda, et ühiskonna huvi küberkiusamise teema vastu on suur. Meedias tegeletakse ennetus- ning teavitustööga, näiteks võib tuua internetiohtude eest hoiatavad reklaamid, veebilehed (Microsofti poolt ellu kutsutud Veebivend). Tore on tõdeda, et küberkiusamise temaatika on jõudnud ka õpetajate täiendkoolitusprogrammidesse. Käesoleva magistritöö tulemuste najal kavatakse jätkata teavitustööd koolides ning laiemalt ka meedias. Plaan on teha aktiivsemalt koostööd Lastekaitse Liiduga, et anda oma panus Peremeedia lehekülje täiendamisele. Magistritöö tulemused näitasid, et õpilased kogevad suhtlusportaalides toimuvat kiusamist kõige sagedamini Rate.ee-s. Kuigi Rate.ee kõrvale on Eesti õpilaste jaoks kerkinud ka välismaine suhtlusportaal Orkut, võib siiski jääda bakalaureusetööst tehtud järelduseni – Rate.ee on omaette fenomen, sest teist tõsiselt võetavad alternatiivi Eesti kontekstis sellele pole, seega on ühte suhtlusportaaali koondunud väga palju inimesi, mis omakorda teeb sealseid suhted keerukamaks. Koostöö Rate.ee-ga annaks võimaluse jõuda sihtrühmani, kes kõige rohkem ennetus- ja teavitustööd vajavad.

Tegelikult on aga kõige olulisem märgata ning reageerida – neid oskusi vajavad lapsevanemad, õpilased, õpetajad ja teised kõrvalseisjad. Selleks, et märgata ja reageerida, on vaja huvitatust. Kodus ei saa arvuti olla lapsevanem ning koolis õpetaja. Virtuaalne elu on

vaja ühendada reaalsega, sest ainult nii saame takistada kübermaailmas toimuva vajumist anonüümsuse varju.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös uuriti küberkiusamist kolme Tartu linna ning kolme Tartu maakonna kooli näitel. Uurimistöö eesmärgiks oli selgitada, milliseid küberkiusamise liike ning vahendeid küberkiusamise teostamiseks kasutatakse, keda kiusamisest teavitatakse, milline on kõrvalseisjate roll küberkiusamisel. Magistritöö koosnes teoreetilisest ja empiirilisest osas.

Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire areng on lisaks paljule positiivsele kaasa toonud ka negatiivset - küberkiusamisest on saanud kasvav probleem tänapäeva laste ning noorte seas. Kübermaailm on omapärane suhtlemisruum, mis tekitab illusioone, vabastab inimesed piirangutest. Ühtpidi on see tänuväärne, kuid teistpidi annab inimeste kätte võimsad vahendid kiusamise teostamiseks. Internetis ja mobiiltelefonide vahendusel toimuv kiusamine sarnaneb osaliselt tavakiusamisega, kuid sellel on ka omad kindlad eripärad. Tänapäeva tehnoloogia võimaldab kiusata ühelt poolt anonüümselt, teiselt poolt väga suure publiku ees, uskumatu kiirusega ning kohtades, kus ohver end varem turvaliselt tundis. Need eripärad meelitavadki kiusajat kübermaailmas tegutsema ning muudavad küberkiusamise ohvri jaoks sageli raskesti talutavaks.

Antud uurimistöös osalesid kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli 6.-9. klassi õpilased. Kontingendiks kujunes 196 õpilast, kellest 97 olid poisid ja 99 tüdrukud. Probleemi uurimiseks kasutati mõõtvahendina ankeeti. Magistritöös püstitati 4 hüpoteesi: poiste seas esineb statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusajaid kui tüdrukute seas, tüdrukud on statistiliselt oluliselt rohkem küberkiusamise ohvrid võrreldes poistega, tüdrukud kogevad mobiiltelefonidega toimuvat kiusamist sagedamini kui poisid, küberohvritest tüdrukud teavitavad toimunud kiusamisest täiskasvanuid rohkem kui küberohvritest poisid. Statistiline analüüs neid hüpoteese ei kinnitanud, küll aga leiti mõningaid soolisi, piirkondlikke ja klasside vahelisi erinevusi küberkiusamise vahendite, liikide, reageeringu ja teavitamise osas.

Uurimuses osutusid 41 õpilast (21%) küberkiusajateks ning 68 õpilast (35%) küberohvriteks. Kõige levinumad küberkiusamise vahendid olid nii ohvrite kui ka kiusajate sõnul MSN ja suhtlusportaalid. Viimaste seast kerkisid esile Rate.ee ja Orkut. Kiusamisliikidest oli kõige kasutatavam sõimamine. Küberohvrid olid nii internetis kui ka mobiiltelefonide vahendusel kogunud kiusamist neile tundmatute inimeste poolt (vastavalt 48% ja 42%). Küberkiusamisest räägiti kõige rohkem sõpradele (internet – 58%, mobiiltelefonid – 59%) ning suur oli ka nende ohvrite hulk, kes jätsid kiusamise enda teada (internet – 36%, mobiiltelefonid – 28%). Antud magistritöös võeti vaatluse alla ka kõrvalseisjad. Küsitletutest 51% teadsid mõnda inimest, keda internetis kiusati, mobiiltelefonide osas oli see protsent 33.

Käesoleva magistritöö tulemusi on raske üldistada tervele Eestile. Siiski võib antud uurimistöo põhjal öelda, et küberkiusamine on lai ning pidevas arengus olev uurimisvaldkond, mistõttu väärib see ka edaspidist uurimist. Kindlasti on tulevikus vaja tähelepanu pöörata tavakiusamise ja küberkiusamise seotuse ning küberkiusamise mõju uurimisele. Küberkiusamise probleemi ennetamiseks ja selle tagajärgede leevendamiseks on oluline teha teavitustööd, mille eesmärgiks on panna lapsed, lapsevanemad, õpetajad ja laiemalt kogu ühiskond mõistma probleemi olulisust ning koostöö tarvidust.

SUMMARY

The title of the present master's thesis is cyberbullying using the examples of three Tartu city schools and three Tartu county schools. The aim of the research was to find out which kind of cyberbullying tools and types were actually used for the bullying, who were informed about it and what was the role of the bystanders. The research includes two parts: theoretical and empirical.

In addition to lots of positive aspects, the development of information and community technologies has brought about several problems- cyberbullying has a significant influence on today`s children and young people`s lives. The cyberworld is a very unique communication environment, which has the tendency to create illusions and therefore people are given the opportunity to feel themselves free to do anything they want. On the one hand it is very thankworthy, but on the other hand it gives people powerful tools for carrying out bullying. Both internet and mobile phone bullying have similar traits as traditional bullying but there are also distinguishing characteristics. Today's technology gives an opportunity to bully anonymously and involves large audience in it. It has been done with incredible speed and in places where the victim could feel safe earlier. These characteristics tempt bullies to operate in cyberspace and these are the reasons why the victims have the feeling that they cannot cope with the bullying anymore.

The research included the selection of three Tartu city schools and three Tartu county schools, students from sixth to ninth grade. There were 196 students in a contingent: 97 boys and 99 girls. The research was carried out using the questionnaire. Four hypotheses were put up: there are statistically more cyberbullies among boys than among girls, the girls are the victims of cyberbullying more often than the boys, the girls are the victims of mobile phone bullying more often than the boys, the girls who had been cyberbullied referred to adults more frequently than the boys. The statistical analysis did not support these hypotheses, but the differences between gender, region and class were found out on the topics of cyberbullying types, tools, reaction and reporting.

The analysis of the data showed that there were 21% of bullies (41 students) and 35% of victims (68 students) out of the contingent. The answers of the victims and the bullies showed that MSN and social network websites were the most popular tools that were used. Rate.ee and Orkut were two social network websites which were used the most. Flaming as a type of bullying was used more frequently than the other types of bullying. Cybervictims had experienced bullying by an unknown person, both on the internet and through mobile phones (accordingly 48% and 42%). The victims often informed their friends about bullying (internet

– 58%, mobile phones – 59%), but there were also many victims who did not inform anyone (internet – 36%, mobile phones – 28%). This thesis was also focusing on the bystanders - 51% of respondents knew someone who had been bullied on the internet and 33% of them knew someone who had been bullied through mobile phones.

The results of the present master`s thesis can hardly generalize the situation all across Estonia. Nevertheless, the results of the research show that cyberbullying is a broad and developing field of study and deserves further attention. In the future, it is important to focus on the linkage between traditional bullying and cyberbullying and also consider the impact of cyberbullying. In addition, it is important to inform people of how to prevent the problem of cyberbullying and what are the possibilities to mitigate its influence on people. The aim of informing, preventing and mitigating is that our children, their parents, teachers and all the society acknowledge the problem and the importance of collaboration.

KASUTATUD KIRJANDUS

Arora, C.M.J. (1996). Defining Bullying. *School Psychology International* 17 (4), 317-329.

Bauman, S. (2007). Cyberbullying: a Virtual Menace. *National Coalition Against Bullying National Conference*. Kõlastatud 30.03.2009,
www.ncab.org.au/pdfs/NCAB%20papers/Workshops/Bauman,%20Dr%20Sheri%20-%20Paper%20Cyberbullying.pdf

Belsey, B. (2006). Cyberbullying: An emerging threat to the „always on“ generation. Kõlastatud 04.04.2009, www.cyberbullying.ca

Blais, J., & Craig, W. (2008). Something to text about: The longitudinal and unique effects of cyberbullying. *Chatting, befriending, and bullying: adolescent Internet experiences and associated psychosocial outcomes* (pp.101-147). Queen's University, Kingston, Ontario, Kanada.

Campbell, A. M. (2006). Happy?? Slapping?. *Connection* 23 (4), 2-4.

Englander, E., & Muldowney, A. M. (2007). *Just turn the darn thing off: understanding cyberbullying*. Kõlastatud 30.03.2009,
gwired.gwu.edu/hamfish/merlin-cgi/p/downloadFile/d/19143/n/off/other/1/name/012pdf/

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying Basics. In D. Stollenwerk, A. Scott, & E. Garner (Eds.), *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying* (pp.17-42). Kalifornia: Corwin Press.

Huffaker, D. (2006). *Teen Blogs Exposed: The Private Lives of Teens Made Public*. Kõlastatud 06.04.2008, http://www.davehuffaker.com/papers/Huffaker-2006-AAAS-Teen_Blogs.pdf

Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? – Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health* 78 (9), 496 – 505.

Kowalski, R. M., Limber S. P., & Agatston P. W. (2008). *Cyber Bullying. Bullying in the Digital Age*. Blackwell Publishing.

Kowalski, R. M., & Limber S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health* 41, S22–S30.

Lenhart, A.(2007). *Cyberbullying and Online Teens*. Pew Internet & American life project.

Külastatud 28.03.2009,

<http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2007/PIP%20Cyberbullying%20Memo.pdf>

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools – a research of gender differences. *School Psychology International* 27, 1-14.

Li. Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimization. *Australasian Journal of Educational Technology* 23 (4), 435-454.

Mediappro. A European Research Project: The Appropriation of New Media by Youth

(2006). Külastatud 12.04.2008, <http://www.mediappro.org/publications/finalreport.pdf>

Naruskov, K. (2007). *Internetis toimuv kiusamine kui küberkiusamise alaliik kahe Tartu linna kooli näitel*. Külastatud 30.03.2009,

www.peremeedia.ee/public/NaruskovBakalaureusKyberkiusamine.doc

New Forms of School Bullying and Violence (2006). *International Online Conference*.

Külastatud 04.04.2009, http://www.bullying-in-school.info/uploads/media/Conference_3_-_full_Report.pdf

Olweus, D. (1999). Sweden. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7-12).

London: Routledge.

Office of Communications (2008). *Social Networking. A quantitative and qualitative research report into attitudes, behaviors and use*. Külastatud 30.03.2009, http://www.ofcom.org.uk/advice/media_literacy/medlitpub/medlitpubrssi/socialnetworking/report.pdf

Patchin, J.W., & Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* 4 (2), 148-169.

Raskauskas, J. (2007). Text-bullying among Early Adolescents. *Kairaranga* 8 (1), 17 – 21.

Shariff, S. (2008). *Cyber-Bullying. Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. USA & Kanada: Routledge.

Sharp, S. & Smith, P. K. (2004). Mis on kiusamine? I. Kukk (Toim), *Võitlus koolikiusamisega. Juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks* (lk 13-16). El Paradiso Haridus ja- ja Teadusministeerium.

Skype`i kodulehekül. Külastatud 29.03.2009, www.skype.ee

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology* 49, 147 – 154.

Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. Külastatud 10.03.2009, http://antibullyingalliance.org.uk/downloads/pdf/cyberbullyingreportfinal230106_000.pdf

Smith, P. K., Pepler, D. J., & Rigby, K. (2004). Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be? *Working to prevent school bullying; key issues* (pp. 1-12). Cambridge; Cambridge University Press.

Sullivan, K., Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). Mida me teame koolikiusamisest? K. Krondel (Toim), *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla?* (lk 1-22). Tartu: Atlex

J. E. Zins, M. J. Elias, & C. A. Maher (Eds.), Conceptual and Methodological Issues in Assessment and Intervention with School Bullies. *Bullying, Victimization and Peer Harassment. A Handbook of Prevention and Intervention* (pp. 9-26). New York, London, Oxford: The Haworth Press.

Terminoloogia haldamise keskus. E-õppe terminid. (s.a). Kõlastatud 30.03.2009, <http://www.termbases.eu/et/terminoloogia/>

Vandebosch, H., & Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *CyberPsychology & Behavior* 11 (4), 499 – 503.

Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2007). *Cyber Bullying Among Youngsters*. Kõlastatud 30.03.2009, aadressil http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/7/1/5/0/pages171506/p171506-1.php

Vandebosch, H., Mortelmans, D., Walrave, M., & Cleemput, K. (2006). *Cyberbullying among youngsters in Flanders*. Kõlastatud 14.03.2009, <http://www.oecd-sbv.net/Templates/Article.aspx?id=379>

Willard, N. (2004). *I Can't See You – You Can't See Me. How the Use of Information and Communication Technologies Can Impact Responsible Behavior*. Kõlastatud 11.11.2008, <http://www.cyberbully.org/cyberbully/docs/disinhibition.pdf>

Willard, N. (2005). *An Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Kõlastatud 21.10.2006, <http://www.mcps.org/admin/Technology/TRTWebpage/WordDocuments/Internetsafetydocuments/cyberbully.pdf>

Williams, K. R., & Guerra, N. G. (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health* 41, S14 – S21.

Wolak, J., Kimberly, J. M., & Finkelhor, D. (2007). Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts. *Journal of Adolescent Health* 41, S51 - S58.

Ybarra, M.L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45 (7), 1308-1316. Külastatud 21.03.2009, <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/jvq/CV75.pdf>

LISA 1. Ankeet

Lugupeetud vastajad!

Käesoleva küsitluse eesmärgiks on uurida kiusamise ühte alavormi, milleks on küberkiusamine. Mis on kiusamine? Kiusamiseks saame me nimetada sellist käitumist, mis on **tahtlik, korduv ning ohvril on seejuures raske end rünnakute eest kaitsta**. Kiusamine ei ole see, kui kaks sõpra üksteist sõbralikult ja mänguliselt õrritavad või nõögivad.

Küberkiusamine võib toimuda nii **Internetis** kui ka **mobiiltelefonide vahendusel** ehk siis kübermaailmas. Küberkiusamine on näiteks see, kui inimene/inimesed saavad või saadavad Interneti või mobiiltelefonide teel teistele sõimavaid ja ahistavaid kirju, kommentaare, pilte, tekstisõnumeid või teevad samateemalisi telefonikõnesid. Kuulujuttude levitamine ja saladuste avaldamine kübermaailmas on samuti küberkiusamine. Lisaks võib küberkiusamise alla lugeda ka seda, kui inimest jäetakse välja Internetis või mobiiltelefonidega toimuvatest mängudest, ei lisata oma sõbra-listi või ignoreeritakse mõnel muul viisil.

NB! Küsitlus on anonüümne. Saadud andmeid kasutatakse ainult uurimistöö eesmärgil. Pea meeles, et pole olemas õigeid ega valesid vastuseid!

Kontakt:

Karin Naruskov
karyn296@ut.ee

1. Kas sinu arvates on küberkiusamine võimalik?

a. jah   b. pigem jah   c. ei oska öelda   d. pigem ei   e. ei

2. Milliste vahenditega on sinu arvates küberkiusamine võimalik? Märki kõik sobivad variandid!

a. e-kirjadega	h. Veebilehtedel (näiteks klassi kodulehekülgedel, personaalsetel kodulehekülgedel)
b. MSN-messengeris	i. Veebikaameratega
c. Skype`is	j. Telefonikõnedega
d. Suhtlusportaalides (näiteks Rate.ee, Orkut, MySpace jne)	k. Tekstisõnumitega (SMS)
e. Jututubades	l. Muu (täpsusta)
f. Mängutubades	.....
g. Blogides	m. Küberkiusamine pole võimalik

3. Kas sa oled kedagi Internetis kiusanud?

a. ei, ma ei ole kedagi Internetis kiusanud	d. jah, seda on juhtunud vähemalt kord nädalas
b. jah, seda on juhtunud 1-2 korda elu jooksul	e. jah, seda on juhtunud mitu korda nädalas
c. jah, seda on juhtunud 2-3 korda kuus	

Kui valisid küsimuses number 3 vastusevariandiks a, siis mine edasi küsimuse number 11 juurde!

4. Kuidas sa oled Internetis kiusanud? Märki kõik sobivad variandid!

a. olen sõimanud	g. olen mõnda inimest ignoreerinud (näiteks ei võtnud mõnda inimest sõbralisti või mängu)
b. olen ahistanud	h. olen filminud ja/või pildistanud mõnda inimest ebameeldivates olukordades (kaasa arvatud kiusamise filmimine ja pildistamine) ning riputatud selle Internetti üles
c. olen tegelenud väljapressimisega (näiteks kui sa oled ähvardades sundinud mõnda inimest tegema asju, mida see inimene ise teha ei taha jms)	i. muu (täpsusta)
d. olen levitanud kuulujutte	.....
e. olen rikkunud kellegi privaatsust (näiteks salasõnade ja paroolide vahetamine/varastamine, mõnele kontole sisse murdmine, teise inimese teesklemine jms)	.....
f. olen levitanud saladusi	

5. Milliseid vahendeid oled sa Internetis kiusamiseks kasutanud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. e-kirju
- b. MSN-messengeri
- c. Skype'i
- d. Suhtlusportaale (näiteks Rate.ee, Orkut, MySpace)
- e. Jututubasid
- f. Mängutubasid
- g. Blogisid
- h. Veebilehti
- i. Veebikaameraid
- j. muu (täpsusta)

6. Milliseid sõnumiliike sa Internetis kiusamiseks kasutasid? Märki kõik sobivad variandid!

- a. tekst
- b. pildid
- c. videoklipid
- d. hääl/heli

7. Kui sa oled kedagi kiusanud piltide ja/või videoklippide vahendusel, siis millisesse keskkonda sa need riputasid? Märki kõik sobivad variandid!

- a. Youtube
- b. Video Google
- c. Rate.ee
- d. Orkut
- e. Facebook
- f. MySpace
- g. CoDECK
- h. Tinypic
- i. muu (täpsusta)
- j. ma ei ole piltide ja/või videoklippidega kiusanud

8. Kui sa oled kedagi kiusanud suhtlusportaalides, siis milliseid neist sa selleks kasutasid? Märki kõik sobivad variandid!

- a. Rate.ee
- b. Orkut
- c. Facebook
- d. MySpace
- e. muu (täpsusta)
- f. ma ei ole suhtlusportaalides kiusanud

9. Kas sa oled Internetis kiusanud: (Märki kõik sobilikud variandid!)

- a. koolikaaslasi?
- b. klassikaaslasi?
- c. sõpru?
- d. tuttavaid väljastpoolt kooli?
- e. õpetajaid?
- f. tundmatuid inimesi?
- g. muu (täpsusta) .....

10. Kas sa oled Internetis kiusanud:

- a. ühte poissi?
- b. ühte tüdrukut?
- c. enamasti poisse?
- d. enamasti tüdrukuid?
- e. nii poisse kui tüdrukuid?
- f. enamasti ma ei tea kiusatavat
- g. muu (täpsusta) .....

Mõttele nüüd täpsemalt mobiiltelefonidega toimuva kiusamise peale!

11. Kas sa oled kedagi mobiiltelefonidega kiusanud?

- a. ei, ma ei ole kedagi mobiiltelefonidega kiusanud
- b. jah, seda on juhtunud 1-2 korda elu jooksul
- c. jah, seda on juhtunud 2-3 korda kuus
- d. jah, seda on juhtunud vähemalt kord nädalas
- e. jah, seda on juhtunud mitu korda nädalas

Kui valisid küsimuses number 11 vastusevariandi a, siis mine edasi küsimuse number 16 juurde!

12. Kas sa kiusasid: (Märki kõik sobivad variandid)

- a. tekstisõnumitega (SMS)?
- b. telefonikõnedega?
- c. mobiiltelefoniga tehtud piltidega?
- d. mobiiltelefoniga tehtud videotega?
- e. muu (täpsusta) .....

13. Kuidas sa oled mobiiltelefonidega kiusanud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. olen sõimanud
  - b. olen ahistanud
  - c. olen tegelenud väljapressimisega (näiteks kui sa oled ähvardades sundinud mõnda inimest tegema asju, mida see inimene ise teha ei taha jms)
  - d. olen levitanud kuulujutte
  - e. olen rikkunud kellegi privaatsust (näiteks salasõnade ja paroolide vahetamine/varastamine, teise inimese teesklemine jms)
  - f. olen levitanud saladusi
  - g. olen mõnda inimest ignoreerinud (näiteks sinu telefonikõnede blokeerimine jne)
  - h. olen filminud ja/või pildistanud mõnda inimest ebameeldivates olukordades (kaasa arvatud kiusamise filmimine ja pildistamine) ning riputatud selle Internetti üles ja/või levitanud mobiiltelefonidega
  - i. muu (täpsusta)
- .....
- .....

14. Kas sa oled mobiiltelefonidega kiusanud: (Märki kõik sobivad variandid!)

- a. koolikaaslasi?
- b. klassikaaslasi?
- c. sõpru?
- d. tuttavaid väljastpoolt kooli?
- e. tundmatuid?
- f. muu (täpsusta) .....

15. Kas sa oled mobiiltelefonidega kiusanud: (Märki kõik sobivad variandid!)

- a. ühte poissi?
- b. ühte tüdrukut?
- c. enamasti poisse?
- d. enamasti tüdrukuid?
- e. nii poisse kui tüdrukuid?
- f. enamasti ma ei tea kiusatavat
- g. muu (täpsusta) .....

16. Kas sind on Internetis kiusatud?

- a. ei, mind ei ole Internetis kiusatud
- b. jah, seda on juhtunud 1-2 korda kogu elu jooksul
- c. jah, seda on juhtunud 2-3 korda kuus
- d. jah, seda on juhtunud vähemalt kord nädalas
- e. jah, seda on juhtunud mitu korda nädalas

Kui valisid küsimuses number 16 vastusevariandi a, siis mine edasi küsimuse number 28 juurde!

17. Kuidas on sind Internetis kiusatud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. mind on sõimatud
  - b. mind on ahistanud
  - c. olen kogunud emotsionaalset väljapressimist (näiteks kui sind on ähvardades sunnitud tegema asju, mida sa ise teha ei taha)
  - d. minust on levitatud kuulujutte
  - e. minu privaatsust on rikutud (näiteks sinu salasõnade ja paroolide vahetamine/varastamine, mõnele sinu kontole sissemurdmine, sinuks teesklemine jms)
  - f. minu saladusi on edasi räägitud
  - g. mind on ignoreeritud (näiteks ei võeta sind sõbralisti või mõnda mängu jne)
  - h. mind on filmitud ja/või pildistatud ebameeldivates olukordades (kaasa arvatud kiusamise filmimine ja pildistamine) ning riputatud see/need Internetti üles
  - i. muu (täpsusta)
- .....
- .....

18. Milliseid vahendeid on Internetis sinu kiusamiseks kasutatud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. e-kirju
  - b. MSN-messengeri
  - c. Skype`i
  - d. Suhtlusportaale (näiteks Rate.ee, Orkut, MySpace jne)
  - e. Jututubasid
  - f. Mängutubasid
  - g. Blogisid
  - h. Veebilehti
  - i. Veebikaameraid
  - j. muu (täpsusta)
- .....

19. Milliseid sõnumiliike on Internetis sinu kiusamiseks kasutatud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. tekst
- b. pildid
- c. videoklipid
- d. hääl/heli

20. Kui sind on Internetis kiusatud piltide ja/või videoklippidega, siis millisesse keskkonda on neid riputatud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. Youtube
- b. Video Google
- c. Rate.ee
- d. Orkut
- e. Facebook
- f. MySpace

- g. CoDECK
- h. Tinypic
- i. muu (täpsusta) .....
- j. mind ei ole piltide ja/või videoklippidega kiusatud

21. Kui sind on kiusatud suhtlusportaalides, siis milliseid neist on selleks kasutatud? Märki kõik sobivad variandid!

- a. Rate.ee
- b. Orkut
- c. Facebook

- d. MySpace
- e. muu (täpsusta) .....
- f. mind ei ole suhtlusportaalides kiusatud

22. Kas Internetis on sind kiusanud: (Märki kõik sobivad variandid!)

- a. koolikaaslased?
- b. klassikaaslased?
- c. sõbrad?

- d. tuttavad väljastpoolt kooli?
- e. tundmatud?
- f. muu (täpsusta) .....

23. Kas Internetis on sind kiusanud:

- a. üks poiss?
- b. üks tüdruk?
- c. enamasti poisid?
- d. enamasti tüdrukud?

- e. nii poisid kui tüdrukud?
- f. ma ei tea, kes mind Internetis kiusasid
- g. muu (täpsusta) .....

24. Kuidas sa käitusid, kui sind Internetis kiusati? Märki kõik sobivad variandid!

- a. saatsin autorile kirja, milles käskisin tal selline tegevus lõpetada
- b. saatsin autorile samalaadse kirja, kommentaari, pildi, videoklipi vastu
- c. ignoreerisin kirju, kommentaare, pilte, videoklippe
- d. edastasid kirja, kommentaari, pildi, videoklipi kellelegi teisele edasi

- e. vahetasin kasutajanime
- f. kustutasin oma konto
- g. ei teinud midagi
- h. muu (täpsusta) .....

25. Kellele sa rääkisid Internetis toimunud kiusamisest? Märki kõik sobivad variandid!

- a. rääkisid sõbrale
- b. rääkisid emale/isale
- c. rääkisid õpetajale
- d. rääkisid kellelegi teisele (täpsusta)

- e. ei rääkinud kellelegi
- f. muu (täpsusta) .....

Järgmisele küsimusele vastavad need, **kes ei valinud** eelmisele küsimuse (nr. 25) vastusevariandiks **b ja/või c**.

26. Miks sa ei rääkinud Internetis toimunud kiusamisest oma emale/isale ja/või õpetajale? Märki kõik sobivad variandid!

- a. ma arvasin, et rääkimine ei aita probleemi lahendada
- b. mul polnud ühtegi tõendit selle kohta, et mind Internetis kiusati
- c. ma ei tea, kes mind Internetis kiusas
- d. kartsin, et peale rääkimist keelatakse mul arvuti kasutamine ära

- e. ma tundsin, et ma pole võimeline probleemist rääkima
- f. arvasin, et rääkimine teeks olukorra hullemaks
- g. muu (täpsusta) .....

Järgmisele küsimusele vastavad need, kes valisid küsimusele **number 25** vastusevariandiks e.

27. Miks sa ei rääkinud Internetis toimunud kiusamisest mitte kellelegi? Märki kõik sobivad variandid!

a. ma arvasin, et rääkimine ei aita probleemi lahendada	e. ma tundsin, et ma pole võimeline probleemist rääkima
b. mul polnud ühtegi tõendit selle kohta, et mind Internetis kiusatakse	f. arvasin, et rääkimine teeks olukorra hullemaks
c. ma ei teadnud, kes mind Internetis kiusas	g. muu (täpsusta)
d. kartsin, et peale rääkimist keelatakse mul arvuti kasutamine ära	.....
	.....

Mõtle nüüd täpsemalt mobiiltelefonidega toimuva kiusamise peale!

28. Kas sind on mobiiltelefonidega kiusatud?

a. ei, mind ei ole mobiiltelefonidega kiusatud	d. jah, seda on juhtunud vähemalt kord nädalas
b. jah, seda on juhtunud 1-2 korda kogu elu jooksul	e. jah, seda on juhtunud mitu korda nädalas
c. jah, seda on juhtunud 2-3 korda kuus	

Kui valisid küsimuses number 28 vastusevariandi a, siis mine edasi küsimuse number 37 juurde!

29. Kas mobiiltelefonide vahendusel on sind kiusatud: (Märki kõik sobivad variandid!)

a. tekstisõnumitega (SMS)?	d. mobiiltelefoniga tehtud videotega?
b. telefonikõnedega?	e. muu (täpsusta)
c. mobiiltelefoniga tehtud piltidega?	.....

30. Kuidas on sind mobiiltelefonidega kiusatud? Märki kõik sobivad variandid!

a. mind on sõimatud	g. mind on ignoreeritud (näiteks sinu telefonikõnede blokeerimine jne)
b. mind on ahistatud	h. mind on filmitud ja/või pildistatud ebameeldivates olukordades (kaasa arvatud kiusamise filmimine ja pildistamine) ning riputatud see/need Internetti üles ja/või levitatud mobiiltelefonide vahendusel
c. väljapressimine (näiteks kui sind on ähvardades sunnitud tegema asju, mida sa ise teha ei taha)	i. muu (täpsusta)
d. minust on levitatud kuulujutte	.....
e. minu privaatsust on rikutud (näiteks sinu salasõnade ja paroolide varastamine/vahetamine, sinuks teesklemine jms)	.....
f. minu saladusi on edasi räägitud	

31. Kas mobiiltelefonidega on sind kiusanud: (Märki kõik sobilikud variandid!)

a. koolikaaslased?	d. tuttavad väljastpoolt kooli?
b. klassikaaslased?	e. tundmatud?
c. sõbrad?	f. muu (täpsusta).....

32. Kas mobiiltelefonidega on sind kiusanud:

a. üks poiss?	e. nii poisid kui tüdrukud?
b. üks tüdruk?	f. ma ei tea, kes on mind mobiiltelefonidega kiusanud
c. enamasti poisid?	g. muu (täpsusta)
d. enamasti tüdrukud?	.....

33. Kuidas sa käitusid, kui sind mobiiltelefonidega kiusati? Märki kõik sobivad variandid!

a. helistasin või saatsin autorile SMS-i ning käskisin tal selline tegevus lõpetada	f. salastasin oma telefoninumbri
b. saatsin autorile samalaadse SMS-i, pildi, videoklipi vastu	g. vahetasin oma telefoninumbri
c. ignoreerisin SMS-e, pilte, videoklippe	h. ei teinud midagi
d. edastas SMS-i, pildi, videoklipi kellelegi teisele	i. muu (täpsusta)
e. blokeerisin oma telefonis autori telefoninumbri	.....
	.....

34. Kellele sa rääkisid mobiiltelefonidega toimunud kiusamisest? Märki kõik sobivad variandid!

a. rääkisin sõbrale	e. ei rääkinud kellelegi
b. rääkisin emale/isale	f. muu (täpsusta)
c. rääkisin õpetajale	.....
d. rääkisin kellelegi teisele (täpsusta)	

Järgmisele küsimusele vastavad need, kes **ei vastanud** eelmisele küsimusele (**nr. 34**) vastusevariantidega **b ja/või c**.

35. Miks sa ei rääkinud mobiiltelefonidega toimunud kiusamisest oma emale/isale ja/või õpetajale?

Märgi kõik sobivad variandid!

- a. ma arvasin, et rääkimine ei aita probleemi lahendada
- b. mul polnud ühtegi tõendit selle kohta, et mind mobiiltelefonide vahendusel kiusati
- c. ma ei teadnud, kes mind mobiiltelefoni vahendusel kiusas
- d. kartsin, et peale rääkimist keelatakse mul

mobiiltelefoni kasutamine ära

e. ma tundsin, et ma pole võimeline probleemist rääkima

f. arvasin, et rääkimine teeks olukorra hullemaks

g. muu (täpsusta)

.....
.....

Järgmisele küsimusele vastavad need, kes **valisid** küsimusele **number 34** vastusevariandiks **e**.

36. Miks sa ei rääkinud mobiiltelefonidega toimunud kiusamisest mitte kellelegi? Märgi kõik sobivad variandid!

- a. ma arvasin, et rääkimine ei aita probleemi lahendada
- b. mul polnud ühtegi tõendit selle kohta, et mind mobiiltelefonide vahendusel kiusati
- c. ma ei teadnud, kes mind mobiiltelefonide vahendusel kiusab
- d. kartsin, et peale rääkimist keelatakse mul

mobiiltelefoni kasutamine ära

e. ma tundsin, et ma pole võimeline probleemist rääkima

f. arvasin, et rääkimine teeks olukorra hullemaks

g. muu (täpsusta)

.....
.....

37. Kas tead mõnda inimest, keda Internetis kiusatakse?

- a. jah
- b. ei

38. Kas tead mõnda inimest, keda mobiiltelefonidega kiusatakse?

- a. jah
- b. ei

39. Kas sa oled Internetis näinud tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata? Kui jah, siis kuidas sa käitusid? Märgi kõik sobivad variandid!

- a. ei, ma pole sellist tegevust näinud
- b. ma ei võtnud mitte midagi ette
- c. ma näitasin seda kiusatud inimesele, et talle veel rohkem haiget teha
- d. ma näitasin seda kiusatud inimesele, et teda aidata
- e. üritasin ohvrit lohutada
- f. ma saatsin info teistele inimestele edasi

g. ma rääkisin sellest sõbrale

h. rääkisin sellest emale/isale

i. rääkisin sellest õpetajale

j. muu (täpsusta)

.....
.....

40. Kas sa oled näinud mobiiltelefonidega toimuvat tegevust, mille eesmärgiks oli kedagi kiusata? Kui jah, siis kuidas sa käitusid? Märgi kõik sobivad variandid!

- a. ei, ma pole sellist tegevust näinud
- b. ma ei võtnud mitte midagi ette
- c. ma näitasin seda kiusatud inimesele, et talle veel rohkem haiget teha
- d. ma näitasin seda kiusatud inimesele, et teda aidata
- e. üritasin ohvrit lohutada
- f. ma saatsin info teistele inimestele edasi

g. ma rääkisin sellest sõbrale

h. rääkisin sellest emale/isale

i. rääkisin sellest õpetajale

j. muu (täpsusta)

.....
.....

Taustandmed:

41. Vanus –

42. Klass –

- a. 6. klass
- b. 7. klass
- c. 8. klass
- d. 9. klass

43. Sugu –

- a. Mees
- b. Naine

44. Kas sul on kodus internetiühendusega arvuti?

- a. jah b. ei

45. Mitu tundi keskmiselt päevas sa viibid Internetis?

- a. ei viibigi
b. 1 või vähem tundi
c. 2-3 tundi
d. 3-6 tundi
e. 6-9
f. rohkem

46. Kuidas hindad oma arvutialaseid (internetialaseid) teadmisi?

- a. väga head
b. head
c. keskmised
d. alla keskmise
e. halvad

47. Millised on sinu põhilised tegevused internetis? Märki kõik sobivad variandid!

- a. MSN-messengeris suhtlemine
b. E-kirjade saatmine/lugemine
c. Skype'i kasutamine
d. Suhtlusportaal Rate.ee külastamine
e. Suhtlusportaal Orkut külastamine
f. Mõne muu suhtlusportaali külastamine (täpsusta)
.....
g. Youtube `is aja veetmine
- h. Jututubades käimine
i. Foorumite külastamine
j. Blogide kirjutamine/lugemine
k. Info otsimine õppetööks
l. Mängimine
m. Muu (täpsusta)
.....

48. Kas sul on mobiiltelefon?

- a. jah b. ei

49. Kui suur on keskmiselt sinu ühe kuu telefoniarve?

- a. 0 – 100 krooni
b. 100 – 200 krooni
c. 200 – 300 krooni
d. 300 – 400 krooni
e. 400 – 500 krooni
f. rohkem

50. Mille jaoks sa oma mobiiltelefoni põhiliselt kasutad? Märki kõik sobivad variandid!

- a. helistamiseks
b. SMS-ide saatmiseks
c. mängimiseks
d. muusika (raadio) kuulamiseks
e. pildistamiseks
f. filmimiseks
g. Internetis käimiseks
h. muu (täpsusta)
.....

Täna vastamast!